

TRINE ENGHOLM MICHELSEN

En spion tæt på regeringen: Horst von Pflugk-Harttungs arbejde for Abwehr og Gestapo i 1930'ernes Danmark

I efteråret 1938 afdækkede danske sikkerhedsmyndigheder en omfattende spionaffære med tråde til Berlin. Gerningsmanden var en tysk journalist og flådeofficer, Horst von Pflugk-Harttung, der siden 1933 havde fungeret som den danske regerings betroede sikkerhedspolitiske rådgiver. Parallelt havde Pflugk-Harttung opbygget et landsdækkende efterretningsnetværk, som ad snoede veje smuglede militære og politiske rapporter ned til den tyske militære efterretningstjeneste Abwehr i Berlin. Personen Pflugk-Harttung og den skandale, han

Horst von Pflugk-Harttung (f. 1889) havde været aktiv i et højreekstremistisk korps, der januar 1919 myrdede de tyske kommunistledere Rosa Luxembourg og Karl Liebknecht. Han blev sikkerhedspolitisk rådgiver for den danske regering i 1933, men afsløret som spion i 1938 (Sverige Riksarkivet)]

forårsagede, er underbelyst i danmarkshistorien. Ved afsløringen pålagde regeringen medierne at neddyse den pinlige sag. ”Pflugk-Harttung havde først og fremmest spioneret mod Sovjetrusland”, skrev Nationaltidende. ”Spionagen har ikke været rettet mod Danmark”, skrev Socialdemokraten.

Det er forståeligt, at sagen, især dens baggrund, blev mørklagt i datiden. Men hverken Pflugk-Harttung eller de projekter, hans arbejdsgivere havde med ham i Danmark, er siden blevet grundigt behandlet i forskningen. Endvidere trænger det opfølgende spørgsmål sig på: Hvordan kunne danske myndigheder så længe have været uvidende om spionagen? Hvilken relation, hvilket samarbejde bestod der mellem regeringen og Pflugk-Harttung?

Datidens aktører og andre primære kilder om Pflugk-Harttung

For at få en karakteristik af Pflugk-Harttung og et kendskab til tysk efterretningsvirksomhed i datiden har jeg orienteret mig i 1930'ernes mediebillede.¹⁹⁶ Navnlig den kommunistiske presse er rig på omtale af Pflugk-Harttung. Han var nemlig genstand for had blandt kommunister, da han stod anklaget for i januar 1919 at have myrdet den tyske kommunistleder Karl Liebknecht i Berlin. I 1930'erne var Pflugk-Harttung derfor fast stof i DKP's presse, der ville afsløre ærkefjenden Tysklands efterretningsvirksomhed i Danmark. Målet var samtidig at påvise, at danske myndigheder forfulgte kommunister og samarbejdede med Hitlertyskland fra 1933. Dette stærkt politiske kildemateriale skal derfor læses med kritiske øjne.

Det samme gælder den østrigske journalist Kurt Singer, som i 1943 udgav en bog om Pflugk-Harttung og hans efterretningsvirksomhed i Danmark. Singer var under krigen selv efterretnings- og påvirkningsagent for både briterne, svenskerne og amerikanerne. Han satte sig for både at dokumentere Hitlers forbrydelser og at drive antinazistisk propaganda og vildledning.¹⁹⁷ Singers portræt af Pflugk-Harttung lider desuden under manglende henvisninger, men værket og dets detaljer er svære at komme udenom. Nogle forskere, der beskæftiger sig med Pflugk-Harttung, tager klart afstand fra Singers værk, mens jeg hører til dem, der vælger kritisk at bruge dele af hans udsagn, når det kan bekræftes andetsteds.¹⁹⁸

Relevante aktørberetninger i forhold til Pflugk-Harttung er efterretningsofficerer og sikkerhedsmyndigheder, som havde føling med Abwehrs arbejde i

196 Nationaltidende, Socialdemokraten, Berlingske Tidende og Arbejderbladet.

197 Kurt Singers værk *Duel of the North* udkom 1943 med midler fra den amerikanske efterretningstjeneste OSS, jfr. Singers eget udsagn i et interview trykt i Los Angeles Times, 14. december 2005. Samme bog udkom på dansk, *Spioner blandt os*, i 1946.

198 Prysers storværk fra 2012 baserer sig på dele af Singers analyser, mens skarpe kritikere eksempelvis er Skov Kristensen 2007 og Henriksen 2013.

Danmark. Der foreligger interviews af danske politimyndigheder fra 1946¹⁹⁹ og beretninger fra den lille gruppe af danske efterretningsfolk, der samarbejdede med dansk politi om spionagesagen sommeren 1938.²⁰⁰ Britiske, amerikanske og tyske efterretningstjenester har afklassificerede rapporter om Pflugk-Harttung, herunder referater af de afhøringer, som vestlige efterretningstjenester havde med Pflugk-Harttung. Han blev fra 1945 vurderet som en mulig nøgleperson til samarbejde om den ny fjende, Sovjetunionen. Navnlig OSS (CIA's forgænger) var aktiv på dette punkt.²⁰¹ Den danske efterretningstjeneste prøvede noget lignende.²⁰²

Endelig har tyske Abwehrofficer selv udgivet beretninger om deres efterretningsaktiviteter. Et eksempel er Gert Buchheit (1970), som forklarer, at Hitler-tyskland spionerede i de neutrale lande både for at skaffe viden til militær planlægning og for politisk at sondere landene og dets elite med henblik på at påvirke dem til at tjene tyske interesser.²⁰³

Forskning i tysk efterretningsvirksomhed i Danmark i 1930'erne og i Pflugk-Harttung

I den etablerede forskning om den danske småstats neutralitetspolitik i 1930'erne er der bred enighed om, at Danmark havde en tyskerkurs. Grundmotivet var at forhindre, at Danmark i krigstilfælde ville blive besat af Tyskland og risikerede at blive gjort til en lydstat. Men Abwehrs rolle for tyskerkursen er knap synlig.

I nyere standardværker om militær- og diplomatihistorie lægger nogle vægt på en høj grad af tysk afpresning og en højt betalt pris for at undgå tysk aggression, andre at der var rum for et mere frit og proaktivt diplomati. Bo Lidegaard (2011 og 2018) peger på udenrigsminister P. Munch som den dygtige arkitekt bag en principiel illusionsløs neutralitetspolitik. P. Munchs udenrigspolitiske teori gik ud på, at et stærkt forsvar var direkte kontraproduktivt, fordi det umuligt kunne afværge truslen, og snarere end at afværge angreb ville et stærkt forsvar i sig selv fremprovokere tysk overfald. Sikkerhedspolitik bestod derfor for P. Munch

199 Beretninger og afhøringerne af *Abwehrs* stab i Hamborg og Flensborg 1946 ved politimyndighederne i Sønderjylland, Abwehrstelle Hamburg Hovedrapport, Frihedsmuseets arkiv, 1936 24B-20.685. Dette materiale rummer også afhøringer af Abwehragenter fra de umiddelbare efterkrigsår.

200 Efterretningsofficer Volmer Gyths "Oplæg Til Erindringer", Frihedsmuseets arkiv. 22-15.268 og Hans Lundings trykte erindringer *Stemplet fortroligt*, ss. 45-46.

201 For OSS' afhøringer af Pflugk-Harttung, hvor han fortæller om sin antikomunistiske virksomhed i Danmark, se Peer Henrik Hansens afhandling fra 2008, s. 205-214.

202 Christmas Møller 1995, s. 119 ff.

203 Buchheit 1970. Gert Buchheit var efterretningsofficer under Wilhelm Canaris i 1930'erne. Den danske efterretningsofficer Hans Lunding er interviewet i forordet. Jeg betragter materialet som aktørberetning og ikke forskning.

i vedvarende at berolige om, at dansk neutralitet var autentisk og hele tiden at søge velvilje overfor Berlin, uden at give køb på det indre danske samfundsliv.²⁰⁴ Steen Andersen (2020) uddyber, hvori dette tyskvendte diplomati bestod. Det var mindre selve indholdet af politikken, det handlede om, og mere at sikre goodwill i Berlin og hos de stedlige tyske diplomater.²⁰⁵

Men Pflugk-Harttung optræder ikke i Lidegaard og Andersens værker, og Abwehr er fraværende. Det er svært at finde dokumentation for tysk efterretningsvirksomhed og dennes rolle i den tyskvendte neutralitetskurs. Abwehrs arkiver blev destrueret i 1944. Det skyldtes, at Himmlers nazistiske korps (SS) og hans efterretningsstjeneste (SD) på det tidspunkt havde fået vished om konspirationer mod Hitler i Abwehrs ledelse og eliminerede både rivalen og dens materiale. Forskningen har derfor måttet gå frem ved at rekonstruere fragmenter fra andre kildesamlinger.²⁰⁶ Særligt for 1930'erne har kilderne været sparsomme. I den norske historiker Tore Pryser's storværk om Abwehr i Skandinavien 1930-1950 fylder 1930'er-året kun 30 ud af 600 sider. Pryser omtaler Horst von Pflugk-Harttung som én af de helt centrale efterretningsaktører i Danmark, aktiv i både infiltration, undergravende virksomhed og militær spionage. Men han gør det kun på få sider, og referencerne er gengangere fra andres værker.²⁰⁷

I 1968 behandlede mentalitetshistorikeren Richard Andersen tidsånden i den danske politiske og militære elite i 1930'erne. Der var tilslutning fra stort set alle partier til P. Munchs neutralitetspolitik, herunder at betale den pris af velvilje mod Berlin, som det måtte koste at skåne landet for krig. De uhyrlige økonomiske og menneskelige ofre, som Første Verdenskrig havde budt på, lå tæt i erindringen. Andersen omtaler helt kort Pflugk-Harttung som en central efterretningsmand og koordinator af Hitlertysklands spionage i Danmark. Den var ifølge Andersen omfattende, men ukendt. Han kommer ikke ind på relationen mellem regeringen og Pflugk-Harttung.²⁰⁸

I juristen Carl Madsens bog *Flygtning* 33 fra 1972 indgår et studie af Pflugk-Harttung og hans undergravende politiarbejde i Danmark. Madsen fik adgang til akter i de østtyske arkiver og viser, at Pflugk-Harttung fra Danmark

204 Lidegaard 2011, s. 62-63.

205 Steen Andersen *Der er intet foruroligende for Danmark* (2020). Andersens case er forslaget fra foråret 1939 om den dansk-tyske ikkeangrebspagt, som ikke havde Danmarks hverken juridiske eller militære interesse, men alene i dansk synsvinkel var et signal til Berlin om, at Danmark var mere end parat til at bekræfte neutralitet og ikke skjult samarbejdede med Tysklands fjender.

206 Ifølge Dr. Marcus Faulkner, specialist i Abwehr på Kings College, i en samtale med mig juli 2021, er der stadig store videnshuller om Abwehrs operationer i udlandet, hvorimod den tyske ledelse og indflydelse i tysk udenrigspolitik er vel afdækket.

207 Pryser 2012, s. 36-38.

208 Andersen udgav *Danmark i 1930'erne* i 1968 og genudgav i 1977. Om Pflugk-Harttung se s. 356-362.

drev jagt på russiske og tyske kommunister ved hjælp af Gestapos afdeling i Hamborg og med støtte fra dansk politi og danske nazister. Madsens bog er samtidig et politisk kamp- og anklageskrift mod et i hans øjne nazificeret dansk politi, inklusive daværende justitsminister K.K. Steincke.²⁰⁹ Erik Nørgaard tager i sin bog *Krigen før krigen* (1986) afsæt i Madsens forskning i Gestapos arbejde i Danmark og udpeger Pflugk-Harttung som bagmanden bag overvågningen og forfølgelsen af kommunister blandt de tyske flygtninge, der havde søgt ind i Danmark efter Hitlers magtovertagelse i 1933.²¹⁰

Flere forfattere er på forskelligt kildegrundlag nået frem til, at Abwehr var ganske aktiv i Danmark i 1930'erne, og vurderer, at Abwehr i perioden blandt Nazitysklands mange og rivaliserende efterretningstjenester havde en slags eneret på operationer i Danmark.²¹¹ I 1987 beskriver A.R. Jørgensen de tyske efterretningstjenesters politiske og militære spionage i Danmark fra midten af 1930'erne.²¹² Jørgensen nævner dog ikke Pflugk-Harttung. Det gør derimod Henrik Stevnsborg i sin afhandling fra 1992 om politiets kontraefterretning 1938-1947. Emnet er Pflugk-Harttungs straffesag i 1938, som afdækkede en del af tyskerens omfangsrige spionage mod fremmede skibe fra Danmark.²¹³

Hans Schultz Hansen beskrev i 2017 Abwehrs meldenet over grænsen i Sønderjylland og viste, at Danmark op gennem 1930'erne fungerede som en sluse ud mod den krigsførende verden. Tyske agenter i fjendtlige lande kunne sende post hjem via modtagere i Danmark. Ved krigsudbruddet 1939 aktiverede *Abwehr Flensborg* et krigsbidragende meldenet i selve Danmark med dækadresser, kurerer og spioner, der leverede specifik viden om veje, broer, jernbaneanlæg og danske garnisoner i Jylland. Lars Christiansen tegner et portræt af en typisk Abwehragent fra dette meldenet, Christian Jebsen, som var hvervet på grund af sine interesser som radioamatør og blev sat ind i Jylland i slutningen af 1930'erne.²¹⁴

209 Madsen 1972, s. 82. Madsen var kommunist og blev anholdt af dansk politi og sat i Horserød juni 1941 alene for politisk virksomhed. En stor del af sit liv efter krigen brugte han på at kritisere dansk politi.

210 Nørgaard *Krigen før krigen*, 1966, s. 46 + 132-133. Andre forskere har afdækket den underjordiske tysk-russiske efterretningskrig, der foregik i emigrantmiljøet, dog uden at nævne Pflugk-Harttungs rolle. Se bl.a. Hans Uwe Petersen: "Flygtninge fra Hitlertyskland. En indføring i eksilforskningen", *Historisk Tidsskrift*, 14. januar 1985 og Hans Kirchhoff "Udbringes af riget. Om udleveringen af den første tyske emigrant til Gestapo under besættelsen. En mikrostudie i dansk neutralitet-og flygtningepolitik", *Historisk Tidsskrift*, bd. 107, 2007, ss. 102-148.

211 Se Skov Kristensen 2007 samt Brissaud 1974, en biografi om Abwehrchefen Canaris, der bl.a. baserer sig på interviews af den danske efterretningsofficer Hans Lunding.

212 Jørgensen 1987, s. 10-13. Såvel det tyske militær, politi og nazistpartiet havde op til flere efterretningstjenester.

213 Stevnsborg 1992, s. 80 + 110-111.

214 Christiansen 2014.

Jesper Düring Jørgensen portrætterede i 2007²¹⁵ den danske forfatter Louis von Kohl som påvirkningsagent for Abwehr. Von Kohl havde under Første Verdenskrig arbejdet for det tyske udenrigsministerium. I årene 1938-1939 lykkedes det ham at få den danske regering til diskret at ansætte ham dels som en art spindoktor, dels som civil kontraefterretningsmand i det nyoprettede danske sikkerhedspoliti. Düring kommer herved ind på den anden vinkel i studiet af Abwehr i Danmark, nemlig hvorvidt danske myndigheder samarbejdede med Abwehr, og i hvor høj grad regeringen var vidende eller ikke vidende om tyske undergravede aktiviteter i landet.

Militærhistorikeren Michael Clemmesen har vist, at Abwehr opererede mod Danmark i slutningen af 1920'erne. Dansk og tysk efterretningsvirksomhed rettet mod udlandet havde i tiåret efter den russiske revolution og bolsjevikernes magtovertagelse i Moskva 1917 et nøgternt behov for at udveksle informationer om den ny sovjetrussiske modstanders militære styrker. Men den ny koalitionsregering i 1929, Stauning-Munch, lod sig presse til en tyskerkurs, da begge havde den opfattelse, at der ikke var andre muligheder over for den mægtige nabo i syd. Her spillede Abwehr en central rolle ved at presse Danmark til at gå stadig længere i at fremme tyske militære interesser i Østersøområdet.²¹⁶

En rig og grundig kilde til relationen mellem Pflugk-Harttung og den danske regering er en upubliceret specialeafhandling fra 2013.²¹⁷ Jesper Thestrup Henriksen har foretaget en mængde arkivstudier vedrørende Pflugk-Harttungs rolle og projekter i Skandinavien. Han har lagt hovedvægt på straffesagen i 1938 og viser, at det ikke var Danmark men England, nærmere bestemt den engelske efterretningstjeneste MI6, der igangsatte straffesagen. MI6 tippede i 1938 danske sikkerhedsmyndigheder om Pflugk-Harttungs militære spionage. Den engelske nationale interesse for at blande sig i interne danske forhold var at forhindre Abwehrs nøjere kendskab til, at *Royal Navy* øgede sin flådeaktivitet sommeren 1938 som modvægt til *Kriegsmarine*, der var stærkt til stede i danske farvande.

Henriksens kildemateriale og vurderinger er brugbare til at belyse også denne artikels forskningsspørgsmål. Pflugk-Harttung-familiens privatarkiv og hans erindringer kaster lys på tyskerens baggrund og personlige motiver. Rigsarkivets Håndskriftsamling med dokumenter fra Oberkommando der Wehr-

215 Düring Jørgensen, Jesper: "Der Gentlemanerpresser" – eller spindoktor i utide", *Over Stregen. Under besættelsen* s. 451-502 (2007).

216 Clemmesen 2019, s. 333-338. Abwehr konstruerede efterretninger om, at Danmark havde et tæt efterretningssamarbejde med Frankrig og kritiserede Stauning-Munchregeringen for at have opført sig "uneutralt". For at rense sig for denne kritik valgte regeringen at afbryde ethvert samarbejde med franskmændene. Et planlagt kupforsvar af Sønderjylland med krigsveteraner og frivillige blev lagt på hylden og dansk forsvarspolitik nedrustet til et niveau, hvor det med vilje skulle signalere ikke at kunne løse forsvarsopgaver.

217 Jesper Thestrup Henriksen har venligt ladet mig læse og benytte hans afhandling, *Horst von Pflugk-Harttung og Danmark, 1932-1939*, Syddansk Universitet 2013.

macht, Oberkommando der Marine og Auswärtiges Amt giver oplysninger om Pflugk-Harttungs arbejdsgivere i Berlin. Det tyske udenrigsministeriums arkiv, Politisches Archiv des Auswärtiges Amt, afdækker forhold om Pflugk-Harttungs indrejse i Danmark i 1932. Pflugk-Harttungs retssag fra 1938-1939 fra Københavns Byrets 6. afdeling indeholder efterforskningsrapporter, afhøringer af Pflugk-Harttungs efterretningspartnere under anklage og beretninger fra de involverede kriminalbetjente. I Landsarkivet for Sønderjylland (LS) har Henriksen fundet brevkorrespondance mellem Pflugk-Harttung og den sønderjyske indflydelsesrige grænselandspolitiker, tidligere minister og folketingsmand, H.P. Hanssen fra perioden 1932 til 1936. Pflugk-Harttung benyttede Hanssen til at få en fod indenfor i spidsen af det danske samfund. Endelig har Henriksen gennemgået Pflugk-Harttungs udlændingesag i Justitsministeriets arkiv og der fundet nogle af den danske regerings motiver til at invitere tyskeren ind i et fortroligt samarbejde.²¹⁸

Denne artikel rekonstruerer gennem et kronologisk og kildenært studie Pflugk-Harttungs vej ind i Abwehr og i det Danmark, han virkede i igennem syv år. Derigennem suppleres og udfordres den eksisterende forskning: Hvad var den danske regerings interesse i samarbejdet med Pflugk-Harttung, og hvordan lod det sig gøre, at Pflugk-Harttung kunne operere så længe i Danmark? Hvad var Pflugk-Harttungs egen og hans baglands bagtanker med opholdet i Danmark, og hvorvidt skadede hans tilstedeværelse danske vitale interesser?

Højreekstremistisk asylansøger i Danmark

Historieforskningen har bekræftet kommunisternes påstand om, at Pflugk-Harttung personligt stod bag mordet på den tyske kommunistleder Karl Liebknecht januar 1919, og at det var politisk motiveret.

Horst Gustav Friedrich von Pflugk-Harttung blev født 1889 og opfostret i den præjssiske elite. Han fik en militær uddannelse og tjente under Første Verdenskrig som ubådskaptajn i den kejserlige marine. Han var loyal overfor kejseren og havde det dårligt med, at Tyskland skulle underlægge sig Versaillestraktaten ved fredsslutningen, hvor Tyskland blev kastet ud i politisk kaos. Da var den tyske kejser flygtet til Holland og havde efterladt et land i oprør. Slaget stod mellem kommunister, der ønskede verdensrevolution, og højreekstremistiske militser, der nægtede at anerkende Tysklands nederlag og ville have kejseren genindsat.²¹⁹

Pflugk-Harttung blev drivende kraft i et af de paramilitære frikorps, *Garde-Kavallerie-Schützen-Divisionen* (GKSD), som opstod i de tyske revolutionsdage oktober 1918. Pflugk-Harttung og GKSD gik målrettet efter at dræbe de

218 Henriksens kildebeskrivelser, s. 14-24.

219 Pflugk-Harttungs private optegnelser anført i Henriksen 2013, s. 10.

to tyske kommunistledere Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht. Den 14. januar 1919 pågreb frikorpset dem og indsatte dem på et selvbestaltet hovedkvarter, Hotel Eden ved Berlin Zoo. Her mishandlede officererne kommunistlederne, satte dem i to biler, officielt til afhøring i det nærliggende Moabit-fængsel. Men på vej gennem Tiergarten hev de deres passagerer ud, skød dem ned bagfra, surrede tunge sten med ståltråd om ligene og smed dem i Landwehrkanalen.²²⁰

Pflugk-Harttung havde gode forbindelser i den militære domstol, som skulle dømme de anklagede for mordene. Det lykkedes ham at slippe fri efter varetagtsfængslingen og at gå i eksil. Der var tale om flugt fra vrede tyske kommunister. Pflugk-Harttung tog først et ophold i Danmark, blandt andet på Bornholm. Det er muligvis i dette tidsrum, at han giftede sig med en dansk kvinde, hvilket fik betydning for hans senere ophold i Danmark.²²¹

I de følgende år levede Pflugk-Harttung på skift i eksil i Holland og Sverige, hvor han videreførte sin politiske kamp mod sovjetkommunistiske netværk. På overfladen var han handelsmand, men reelt etablerede han vagtværn til hollandske og svenske fascistiske ligaer. I 1926 bosatte han sig mere fast med sin familie i Sverige under dække som presseattaché ved Tysklands ambassade i Stockholm. Derfra indsamlede han efterretninger om den sovjetiske flåde og fortsatte med at overvåge svenske kommunister og sovjetrussiske agenter.²²² Svenske myndigheder har højst sandsynligt kendt til, at Pflugk-Harttung var efterretningsmand og har tålt hans ophold, fordi den svenske generalstab ønskede at få del i tyske efterretninger om den militære trussel fra Sovjetunionen.²²³

Men en sag om våbensmugling fældede ham. Svenske demokratiske kredse havde i 1931 bragt frem i offentligheden, at Pflugk-Harttung via den tyske ambassades kurerpost og kriminelle netværk havde indsmuglet en mængde håndvåben og ammunition til højreekstremistiske svenske vagtkorps. Til formålet havde Pflugk-Harttung infiltreret svensk politi og sikret sig kontakter i de dele af svensk erhvervsliv, der støttede de hemmelige svenske borgerværn.²²⁴ Så åbenlys en indblanding i svenske indre anliggender tålte det neutrale Sverige ikke. I slutningen af 1931 stod Pflugk-Harttung til dom og udvisning. Sverige lod ham

220 For en ny og grundig analyse af forløbet: Heiko Suhr 2020, s. 186-198.

221 Journalisten Carl Henrik Clemmesen fortæller om romancen og giftermålet i "Dobbeltmennesket Pflugk-Harttung", BT, 23. november 1938.

222 Om Pflugk-Harttungs blandede beskæftigelse i Sverige: Henriksen 2013, s. 11, Pryser 2012, s. 36-37 og Singer 1946, s. 20-23.

223 Den svenske generalstab havde som den danske generalstab i 1920'erne et nøgternt behov for et efterretningssamarbejde med *Abwehr* mod den nye kontinentale magt Sovjetunionen, som omtalt blandt andet i Kurt Kempffs arkiv. Se Lundqvists skrivelse om de dansk-svenske relationer, 12. marts 1943, Krigsarkivet Stockholm.

224 "De svenske fascister har indsmuglet våben", *Socialdemokraten*, 11. oktober 1931. Om det anti-kommunistiske arbejde, herunder våbensmugling og samarbejde med svenske fascister, Pryser 2012, s. 36.

vælge et andet opholdsland og lagde stor diplomatisk kraft ind på at finde muligheder for et modtagerland gennem foråret 1932.²²⁵

Pflugk-Harttung ønskede at tage ophold i Norge og begrundede sin asylansøgning med, at han i årevis havde måttet leve uden for Tyskland, fordi han var udsat for politisk forfølgelse: "Kommunistiske elementer ville sandsynligvis søge at komme ham til livs i anledning af, at han i sin tid affyrede det skud, der dræbte Liebknecht, da han forsøgte at flygte". I sit forsvar formulerede han, at det var "forbundet med livsfare at rejse hjem til Tyskland".²²⁶ Sammen med sin familie indrejste han tidligt forår 1932 i Norge, men hans asylbegrundelse førte til oprør i den norske arbejderbevægelse. Det norske *Arbeiderbladet* fremlagde mordsagen fra 1919 i detaljer og bragte den norske venstrefløj i kog.²²⁷ I marts 1932 rejste Pflugk-Harttung derfor for en kort periode alene til Tyskland og sendte sin familie tilbage til Sverige.²²⁸

En varm tysk forbindelse

Danmark åbnede sig som et alternativt og oplagt nyt værtsland for Pflugk-Harttung. Han var dansk gift, og hans familie så velvilligt på ham. Men Pflugk-Harttungs begrundelse for i stedet at få asyl i Danmark blev også omtalt i den danske kommunistiske og socialdemokratiske presse tidlig forår 1932. Det skabte blæst om Pflugk-Harttungs person. Samtidig fremgår det af Pflugk-Harttungs udlændingesag, at der gennem foråret 1932 uden for offentlighedens lys blev udvist interesse hos danske ministre for at få Pflugk-Harttung diskret ind i landet. Den valgte metode var at trække sagen i langdrag, indtil offentligheden havde glemt medieomtalen af Pflugk-Harttung.²²⁹ Han skulle diskret indrejse i landet og efterfølgende ansøge om midlertidig opholdstilladelse, som kunne forlænges i det uendelige.²³⁰

Regeringen havde akut brug for Pflugk-Harttung til at løse et betændt problem. Tyskland havde aldrig formelt anerkendt Første Verdenskrigs fredsaftale og derfor heller ikke resultatet af den danske folkeafstemning i 1920 om grænsedragningen i Sønderjylland. I de første efterkrigsår havde der været ro om

225 "Liebknechts drabsmand udvises fra Sverige", Dagens Nyheder, 16. januar 1932.

226 Dagens Nyheder, 16. januar 1932.

227 Om Pflugk-Harttungs samarbejde med Quisling, Singer 1946, s. 25, og offentlighedens kendskab og protester dertil, Pryser 2012, s. 36.

228 Pflugk-Harttungs udlændingesag, Henriksen 2013, s. 34.

229 Endnu i efteråret 1932 optrådte Pflugk-Harttung i dansk presse som for eksempel "Liebknechts Morder i Danmark", Arbejderbladet 28. oktober 1932.

230 "Det ville være behageligt for den danske regering, dersom sagen foreløbig bliver træneret, således at man ikke insisterede på en afgørelse netop nu, hvor offentlighedens interesse for den er vakt", citerer Henriksen en dansk embedsmand for i den dansk-svenske korrespondance om sagen: Henriksen 2013, s. 33-34.

grænsen, men det internationale børskrak i 1929 og den globale uro på verdensmarkederne, som ramte Tyskland hårdt hos høj og lav, havde styrket nazismen i Tyskland, også de lokale nazister i Slesvig-Holsten. De var begyndt at agitere med krav om at få den tabte region igen. Hvis regeringen ville undgå, at tyske nazister i det tyske område Slesvig-Holsten endte med at tage sagen i egen hånd og simpelthen storme grænsen og flytte grænsepælene mod nord, skulle de sikre sig en varm forbindelse til Berlin, der kunne holde Tyskland informeret om den danske regerings holdninger. Den sønderjyske politiker H.P. Hanssen, de dansksindede nordslesvigeres leder, var i foråret 1932 en ivrig fortaler for, at Pflugk-Harttung kunne sondere stemningen i Berlin for en bekræftelse af, at grænsen lå fast. Hanssen talte også for, at Pflugk-Harttung kunne bevæges til diskret at tale den danske grænsesag i Tyskland.²³¹

H.P. Hanssen var i perioden blevet venskabeligt knyttet til Pflugk-Harttung. Af Henriksens afhandling, der uddyber denne relation, fremgår det ikke, om Abwehr stod bag kontakten. En ven fra det radikale parti havde introduceret H.P. Hanssen til den landsforviste flådeofficer. Pflugk-Harttung og Hanssen fandt hurtigt ud af at drage nytte af hinanden. Tyskeren skaffede sønderjyden oplysninger om den tyske regerings syn på grænsen i Berlin, og sønderjyden hjalp med kontakter på Christiansborg. At dømme efter korrespondancen mellem H.P. Hanssen og justitsminister C.Th. Zahle vurderede regeringen, at Pflugk-Harttung var én der mere generelt ville kunne tale Danmarks sag i Berlin og over for de stedlige tyske diplomater. Denne venlige tysker var tæt på magten i Berlin og stod desuden i nær forbindelse med den tyske ambassadør i Danmark, Herbert von Richthofen.²³²

Hvor udbredt ønsket om at samarbejde med Pflugk-Harttung var i den danske politiske og militære ledelse, er det ikke muligt at finde svar på i kilderne. Der kan have været et politisk motiv for eksempel i den danske flådeledelse i skikkelse af viceadmiral Hjalmar Rechnitzer. Han nød godt af tyskerkursen, for den havde opgraderet den danske flåde ved at have iværksat et dansk-tysk fladesamarbejde i Østersøen, hvorimod generalstabens interesse var mindre. Tyskerkursen bremsede moderniseringen af den danske landhær.²³³ Men Rechnitzers arkiv er destrueret, så det er ikke muligt at finde forbindelser mellem ham og Pflugk-Harttung.

231 Om H.P. Hanssen som fortaler for Pflugk-Harttung som rådgiver, se Stevnsborg 1992, s. 182-184.

232 H.P. Hanssens korrespondance i Landsarkivet for Sønderjylland, gennemgået i Henriksen 2013, s. 36-37 + 78.

233 Om Hjalmar Rechnitzers aftaler med den tyske flåde om at holde øvelser i danske farvande og hans opstart på en ordning med en tysk flådeattaché, se Clemmesen 2019, s. 299-401. Om Rechnitzers tyskerkurs og hans ensidige fjendebillede rettet mod Sovjetunionen: Clemmesen 2010, s. 552.

Den danske politiledelse protesterede mod at få Pflugk-Harttung ind i landet og henviste til tyskerens højreekstremistiske forbindelser. Han var dømt for at have indsmuglet våben i Sverige, og han stod trods alt endnu som anklaget for mord. Men Pflugk-Harttung må have syntes så væsentlig for ministrene, at de så stort på hans ekstremistiske fortid. I diskussionerne bagatelliserede H.P. Hanssen Pflugk-Harttungs mørke fortid. Efter hvad man hørte fra betroede tyske kilder, var han i 1919 kun vagtmand nede på det hotel i Berlin, hvor mordene havde fundet sted. Desuden havde kommunisterne angrebet den lovligt siddende regering. Regeringen valgte at lytte til sønderjyden og ikke politiledelsen.²³⁴

Sådan gik det til, at Pflugk-Harttung i årene 1932-1933 skabte sig en spiontilværelse i Danmark fra en fireværelses lejlighed på Scherfigsvej i Hellerup, hvor han tog ophold med kone og børn.²³⁵ Ifølge amerikanske kilder var Pflugk-Harttungs politiske asyl i 1932 betinget af, at han af den danske regering var blevet bedt om "at fungere som forbindelsesmand til Tyskland". Pflugk-Harttung har i samtaler med amerikanske efterretningsfolk efter krigen fortalt, at han, da han accepterede dette, fik lov til at ernære sig som journalist i Danmark, selvom han ikke havde nogen arbejdstilladelse.²³⁶

Levevej for en Abwehragent i Danmark

Pflugk-Harttung fortæller selv, at han fra Berlin foråret 1932 fik en ordre om at fortsætte efterretningsarbejdet i Danmark. Det er uklart fra hvem. Kilden er hans egne erindringer.²³⁷

Den eksisterende forskning i Abwehr giver ikke svar på, hvem Pflugk-Harttungs egentlige arbejdsgivere havde været i Holland og siden i Sverige i perioden 1919 til 1931. I 1920'erne havde den tyske militære efterretningstjeneste som sådan ikke det store engagement i udenlandske efterretningsoperationer. Abwehr var oprettet i 1922 under den tyske landhær med det defensivt klingende navn og det officielle forehavende i forhold til Versaillestraktaten alene at skulle afværge trusler ved Tysklands grænser.

Det er kendt, at Pflugk-Harttung i sit eksil fik økonomisk støtte fra sin gode ven Wilhelm Canaris, en flådekammerat fra de antidemokratiske militser til-

234 Om diskussionerne om Pflugk-Harttungs asylsag, se Stevnsborg 1992, s. 182-184

235 Om Pflugk-Harttungs bolig og familie i Hellerup, se efterretningsofficer Volmer Gyths brev til Kurt Singer, 10. februar 1944 "I Anledning Af Udgivelsen Dual of the North." Stockholmsarkivet, Generalstabens Efterretningssektion Kasse 0201-018.

236 Disse udsagn er fra en dansk politirapport i OSS' arkiver 1946: Hansen 2008, s. 209-210.

237 Henriksen 2013, s. 33.

bage i 1918-1919.²³⁸ Relationen og finansieringen fra Canaris indikerer, at Pflugk-Harttung var lønnet af "Det sorte rigsværn", hvori Canaris indtog en ledende rolle. Dette illegale værn, oprettet i 1919, havde støtte fra officerskredse i det tyske rigsværn og fra formuende erhvervsfolk, der ville underminere den tyske demokratiske Weimarrepublik, bekæmpe den indre fjende, kommunisterne, og genopruste Tyskland mod de ydre fjender ved at omgå sejrherrenes forbud i fredstraktaten.²³⁹ En nøglefigur var flådeofficeren Walter Lohmann, der havde opbakning i regeringen til at søsætte militære initiativer kamufleret som civil genopbygning.²⁴⁰ Men Lohmann var sat ud af spil, da Pflugk-Harttung fik sin udvisningsdom i 1932. Tyske demokratiske kræfter havde ført sag an mod Lohmann og vundet den.²⁴¹ Det har givetvis skabt problemer for Pflugk-Harttungs karriere og lønudbetaling i Sverige.²⁴²

Samtidig havde Pflugk-Harttung i Stockholm en tilknytning til den tyske ambassade som korrespondent, den typiske metode for Abwehr at placere folk i de neutrale lande.²⁴³ Det kunne tyde på, at han havde fået sikret sig en lønnet relation til Abwehr, skønt den efterretningsvirksomhed, han havde drevet fra Stockholm, ikke på det tidspunkt havde Abwehrs store interesse.²⁴⁴ I det hele taget havde Abwehr ikke mange midler i 1931-32 til at lønne folk udenlands. Det er således ikke kendt, hvordan det lykkedes for Pflugk-Harttung at tale Danmark op overfor Abwehrs hovedkvarter i Berlin og skabe mulighed for en ny karriere i det skandinaviske naboland. Danmark havde, sammenlignet med Sverige, ikke den strategiske betydning, som landet fik senere i 1930'erne. Det kan have været daværende chef for Abwehr Conrad Patzig, der kunne se en fordel i at have Pflugk-Harttung i Danmark for at presse på for at fastholde Danmark på en tyskerkurs. Abwehr var blevet opgraderet, da Pflugk-Hart-

238 Canaris' støtte til Pflugk-Harttungs antikommunistiske arbejde fremgår af Canaris-biografien, Mueller 2017, s. 48 + s. 81-82.

239 Om Canaris' karriere og involvering i det såkaldte "Schwarte Reichswehr", se Remmele 1997.

240 Om Lohmanns efterretningsnetværk, se Remmele 1997, s. 313-376. Lohmann, som var ud af en skibsrederfamilie, fik umiddelbart efter krigen de allierede til at godkende kontrakter om at sejle tyske krigsfanger hjem og afvikle den tyske flåde. Lohmann brugte indtjeningen til at videreføre den hemmelige genoprustning via *Naval Transport Division*.

241 The Lohmann Affair, CIA Historical Review, 22. september 1993.

242 Dr. Marcus Faulkner vurderede i en samtale med mig juli 2021, at Pflugk-Harttung efter al sandsynlighed fik økonomiske midler til sit skandinaviske efterretningsarbejde fra netop Lohmann.

243 Singer 1943, Pryser 2012 og Henriksen 2013.

244 I Københavns Byrets arkiv jfr. Henriksen 2013 ligger dokumentation for Pflugk-Harttungs første planer om kystspionage. Pflugk-Harttung havde i Sverige i sidste halvdel af 1920'erne opstartet Etapendienst, et system med meddelere ved svenske østersøhavne og kyststrækninger til at observere på den sovjetiske handels- og krigsflåde. Men ifølge mine samtaler med Faulkner havde Abwehr ikke villet kaste mange mark efter dette projekt. Den sovjetiske flåde var ikke prioriteret i 1920'erne.

tung søgte ind i Danmark. Lohmann var fjernet, men de stortyske ambitioner prægede fortsat den militære ledelse i Berlin, og den nye rigsværnsminister Groener havde i 1928 fået øgede beføjelser og grundlagt fællesværnstjenesten Abwehrabteilung.²⁴⁵

Ifølge den norske Abwehrhistoriker Tore Pryser var det samlede Skandinavien i slutningen af 1920'erne blevet mere interessant for den militære ledelse i Berlin. Interessen for militære efterretninger var dog størst i Norge og Sverige. Baser på den lange norske kyst og råstofforsyninger til krigsindustrien fra den svenske jernmalm havde direkte strategisk interesse. Men i de nordiske lande var det også værd at følge den politiske stemning.²⁴⁶ Kunne man påvirke opinion og regeringerne, ville Berlin øge sine muligheder for at disponere militært over lande, som Tyskland formodede ville forholde sig neutrale i en kommende krig, ligesom de havde gjort i krigen 1914-1918. Ifølge Gert Buchheit, der selv var Abwehrofficer under Wilhelm Canaris fra 1935, gjaldt det om at identificere den særlige lokale sensibilitet for med pressekampagner at skabe opbakning til Tyskland. Abwehr havde afdelinger for psykologisk krigsførelse rettet mod folkemasserne. Denne politiske opgave blev senere lagt i Himmlers efterretningstjeneste, men i 1930'erne tog Abwehr Ausland sig af den.²⁴⁷

Abwehrs pressestrategi tog udgangspunkt i, at demokratierne næsten for enhver pris ville undgå krig. Kunne man bevæge ledende politikere og folkeopinioner til at tænke, at det i grunden var en fordel, hvis Tyskland kunne nedkæmpe sovjetkommunisterne i Øst, var arbejdet fuldendt. Derfor afsatte Abwehr midler til redskaber for påvirkning og infiltration.²⁴⁸ Det var sandsynligvis den slags opgaver, som Pflugk-Harttung fik med i jobbeskrivelsen, da han skiftede opholdssted til Danmark.

Påvirkning af den danske stemning

Straks Pflugk-Harttung bosatte sig i Danmark, knyttede han sig til den tyske ambassade og deltog i pressearbejde under ambassadør Herbert von Richthofen. Pflugk-Harttung fik en stab af tyske korrespondenter under sig, heraf flere fra det tyske mindretal bosiddende rundt i landet. De havde som opgave at analysere og overvåge dansk presse. Enkelte af dem sendte analyser frem til Pflugk-Harttung om den danske befolknings følelser og påvirkelighed. Et netværk af tyske jour-

245 Om det ny og internationalt orienterede Abwehr, der fra slutningen af 1920'erne inddrog en kreds af tyske aktivistiske flådeofficerer, se Remmele 1997.

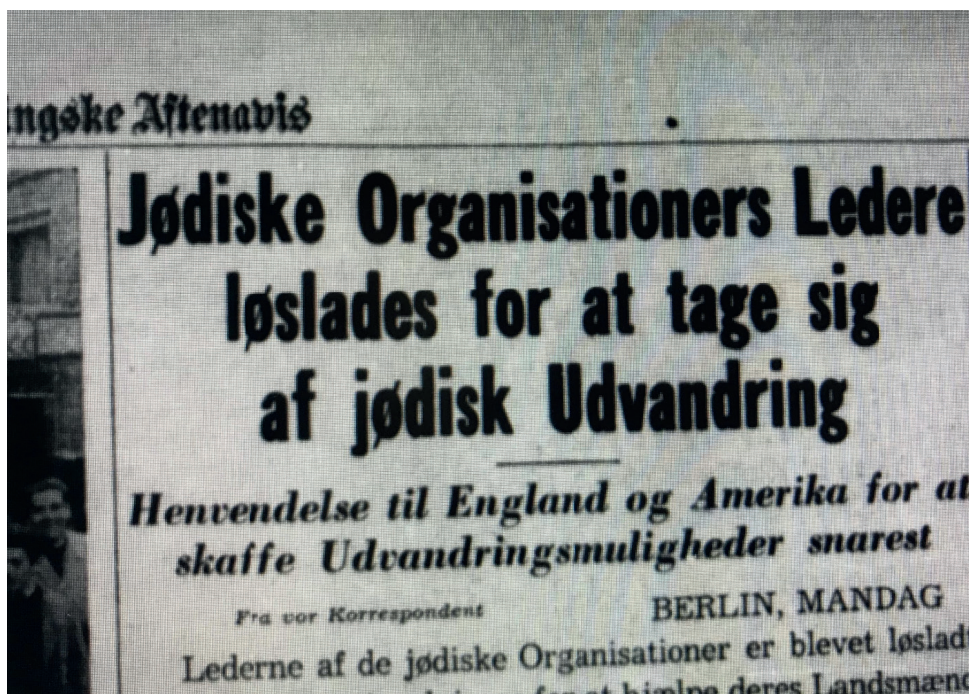
246 Pryser 2012, s. 19.

247 Buchheit 1970, s. 69. Se også Jørgensen 1987, s. 10.

248 Ifølge Buchheit 1970, s. 84-85, banede dette lange påvirkningsarbejde vejen for en stærkt fordelagtig aftale for Tyskland i 1935, hvor England havde godkendt, at Kriegsmarine oprustede i Østersøen.

nalister fungerede både som indsamlere og som dem, der fremsendte rapporter til Berlin.²⁴⁹

Kort efter at Pflugk-Harttung var begyndt at operere i Danmark, overtog Hitler magten i Berlin. Den ny kansler skulle sikres positiv omtale i danske medier. Derfor øvede den tyske ambassade et direkte pres gennem det danske Udenrigsministeries pressekontor. Klager indgik fra Pflugk-Harttungs medarbejdere, når negative artikler blev observeret.²⁵⁰ I Berlin kritiserede propagandaminister Goebbels danske diplomater, når han fik rapporter om, at danske artikler ikke levede op til den venlige tone, og disse diplomater blev afkrævet at overbringe formaninger til regeringen hjemme. Udenrigsminister P. Munch valgte i

Pressecensur indgik i dansk sikkerhedspolitik i 1930'erne. Udenrigsministeriet instruerede landets chefredaktører i kun at omtale Hitler og nazismen neutralt. Artiklen fra 1938 blev trykt efter SS-troppers omfattende overgreb på jøder i Tyskland under den såkaldte krystalnat november 1938.

249 Dokumentation findes i Pflugk-Harttungs retssag fra Københavns Byret, jfr. Henriksen 2013, s. 38-39.

250 Ifølge Andersen 1977, s. 356, klagede Richthofen til P. Munch marts 1933, hvilket blev fulgt op af pressemøder i Udenrigsministeriet med landets chefredaktører.

foråret 1933 at genoptage tidligere praksis for selvpålagt censur. Han indkaldte pressens repræsentanter og pålagde dem instrukser om at leve op til den neutrale stats linje.²⁵¹ I udenrigspolitisk pressetof, der omtalte Nazityskland, skulle tonen være neutral og venlig. Det indebar fortællelser for offentligheden, eller alternativt rent refererende artikler om de storpolitiske kriser.

Det er ikke sandsynligt, at Stauning og P. Munch selv troede på det officielle billede, pressen gav af den tyske nazisme og Hitlers intentioner. Befolkningen kendte ikke til det diplomatiske spil bag neutralitetskursen, som netop gik ud på at forhindre, at den tyske ekspansionspolitik og ideologi og kolossale oprustning fik konsekvenser for Danmark. Den selvpålagte pressecensur havde derfor både som mål at opretholde befolkningens tillid til den førte udenrigspolitiske linje og især forsikre diplomaterne på Kastelsvej om, at Danmark evnede at styre sine medier.²⁵²

Pflugk-Harttung var ambassadens officielle journalist og redaktør²⁵³ og stod for en dansksproget udgave af det tyske krigsministeries tidsskrift *Berliner Börsen Zeitung*.²⁵⁴ Artiklerne var nøje tilpasset et dansk publikum, som ifølge Abwehr var probritisk. Den danske befolkning var ganske vist mindre bekendt med angelsaksisk end med tysk kultur. Men havde de eget valg om et land, de ville støtte, var det England.²⁵⁵ For Abwehr var Danmarks befolkning en dannet og selvbevidst nation: antiautoritær, fredselskende og materialistisk indstillet, og i lighed med deres folkevalgte politikere var den ikke fristet af den nazistiske ideologi. Abwehr skelede til den permanent lave tilslutning til DNSAP. Snittet i den tyske propaganda i Danmark måtte derfor være et Tyskland fremstillet som en normal og fredselskende stat. Skræmmekampagner måtte undgås, for de risikerede at skubbe danskerne i armene på England. Fjendebilledet skulle så ofte som muligt præges i retning af de onde "bolsjevikker".

At miskreditere England var derimod vanskeligere. Den tyske propaganda forsøgte sig med forskelligt. At England gik egoistisk efter egne strategiske og økonomiske interesser. Eller alternativt, at England var svag og ikke ville kunne tage kampen op med bolsjevikkerne. Det kunne Danmark trygt overlade til Tyskland at gøre. En vis signalforvirring var til stede. Skulle Tyskland fremstå som den stærke, ville det let føre til skræmmekampagner. Men det gjorde ikke

251 Rasmus Kreth har redegjort herfor i sin afhandling fra 1998 på baggrund af Berlinske Tidendes arkiver fra 1930'erne.

252 Indtryk af danske dagblade 1933-1939. Se også Helstrup 2000 om regeringens såkaldte beroligelsespolitik overfor offentlighed og Berlin.

253 Hansen 2008, s. 206.

254 Tidsskriftet beholdt den tyske titel i Danmark. Ekstrakter findes i Frihedsmuseets arkiv under "1940 24G-diverse tysk propaganda i Danmark".

255 Abwehrs samlede analyse af dansk mentalitet: "Retningslinjer Til de Tyske Tropper, April 1940," Stockholmsarkivet, RA.

noget, at danskerne blev lidt forvirrede. Blot resultatet var at se England som en fjern magt, handlingssvækket af den parlamentariske tradition.²⁵⁶

Infiltrations- og påvirkningsforsøg

Pflugk-Harttung brugte sjældent sit journalistiske dække til at skrive artikler, men derimod til at opsøge, engagere og udfritte indflydelsesrige danskere og til at samle informationer til Berlin.²⁵⁷

Da Pflugk-Harttung i november 1938 blev anholdt, beslaglagde dansk politi en liste over personer fra Pflugk-Harttungs bankboks. Det var et katalog over vigtige danskere, deres politiske indstilling, hobbyer, personlige smag, venskabelige netværk osv. Dette "hvem er hvem"-katalog var til at hverve kilder, uden de selv vidste, at de var det. Ved omhyggeligt at beskrive deres profiler kunne han nemt foregive en enighed, når han mødte dem og på den måde gøre et godt indtryk, som senere kunne udnyttes. Det handlede om at opnå deres fulde fortrolighed. Kataloget omfattede hele det danske jetset, erhvervstop og politikere. Nogle skulle bruges til at levere informationer til Abwehr, andre havde tyskvenlige holdninger og kunne hverves som påvirkningsagenter, mens en tredje kategori ganske enkelt var folk med indflydelse på det øverste niveau i Danmark.²⁵⁸ Pflugk-Harttung nævnte selv nogle af navnene i afhøringer efter krigen. DSB-direktør Peter Knutzen og Eigil Thune Jacobsen i den danske politiledelse var ifølge ham "100 % protyske og havde adgange og forbindelse til Stauning". Gennem dem kunne han, ifølge eget udsagn, påvirke regeringen i retning af en protysk og antibritisk holdning.²⁵⁹

Meget tyder på, at dette relationsarbejde i den danske politiske elite lykkedes. Her skal det erindres, at tidsånden var med Pflugk-Harttung i 1930'erne. Danskerne, også eliten, var påvirket af antikommunisme og respekterede generelt Tyskland, ikke mindst Hitler som manden, der havde afskaffet arbejdsløsheden. Pflugk-Harttung havde et vindende væsen og gjorde sig i øvrigt umage med offentligt at tage afstand fra nazister.²⁶⁰ Selv efter anholdelsen gav rigsadvokat Pihl Pflugk-Harttung betegnelsen en "Ehrenmann", der havde gjort Danmark store

256 Indlæg i det dansksprogede *Berliner Börsen Zeitung* slår på den normale prøjsiske stat, ikke nazisme. Først ind i verdenskrigen efterår 1939 lanceres den lidt diffuse splittelseskampagne for danskerne i tegneserien "Den ædelmodige John Bull", se tysk propagandamateriale i Frihedsmuseets arkiv, "Berliner Börsen Zeitung, Dansksprogede Udgivelser Fra 1933."

257 Henriksen 2013, s. 42.

258 Beslaglagt personligt materiale og Pflugk-Harttungs egne optegnelser om sit politiske efterretningsarbejde i Danmark, ifølge Henriksen 2013, s. 44-47.

259 Peer-Henrik Hansen 2008, s. 208-209.

260 Henriksen 2013 s. 40-41.

ydelser ved at tale landets sag i Berlin.²⁶¹ I offentligheden var han kendt som den populære gentleman, der bevægede sig ubesværet i miljøer.²⁶² Han var journalisten ”med den stilfærdige charme” og et ”ægteskab med en dansk kvinde, som i sig selv var et stykke krigsromantik”. Man beundrede ham for at have været ”ubådschefen, der under første verdenskrig havde deltaget og med ære i slaget ved Jylland”.²⁶³

At infiltrationen lykkedes, er dog ikke det samme, som at påvirkningen af dansk udenrigspolitik gjorde. Når udenrigsminister P. Munch afviste at fordømme Hitlers oprustning i Folkeforbundet op gennem 1930’erne, hvorved han udsatte Danmark for de vestlige stormagters kritik, var det efter alt at dømme P. Munchs egen konsekvente ikke-provokationslinje, der motiverede ham. Det samme gælder de handelsaftaler, som Stauning-Munch-regeringen indgik med Hitlertyskland fra 1933. De var sandsynligvis ikke resultat af tysk manipulation eller pres, men fulgte af P. Munchs principielle neutralitetskurs. En stat, der handler med alle, signalerer, at man afstår for at blande sig i stormagternes militærpolitiske konkurrence.²⁶⁴

Der findes ikke rapporter i arkiverne, der viser hvilke aftaler Pflugk-Harttung i Danmark og regeringen i Berlin indgik i udenrigspolitiske spørgsmål, og hvad der fór igennem Stauning og P. Munchs sind, før de traf deres valg overfor Berlin i 1930’erne. Historikeren kan kun konstatere, hvad de gjorde. Det er en kendsgerning, at den danske regering trods tiltagende europæisk krise i de følgende år, Hitlers magtovertagelse, Tysklands accelererende oprustning og utilslørede imperialistiske forehavende, fortsatte med at dyrke relationen til Pflugk-Harttung, som må have syntes dem vigtig.

En interessant case for Berlins afpresning eller manipulation er grænsespørgsmålet. Det var selve anledningen for regeringen til at kalde Pflugk-Harttung til landet som rådgiver i 1932. Han kan højst sandsynligt have været en vigtig informant i Berlin om danske dilemmaer, som kunne udnyttes. Det kan konstateres, at han ikke hjalp regeringen ud af kattepinen. Grænsespørgsmålet forblev en voldsom hovedpine for regeringen op gennem 1930’erne.²⁶⁵ P. Munch havde den indstilling, at man ikke eksplicit skulle anmode Berlin om en garanti, idet man risikerede at fremprovokere et krav om grænserevision.

261 Karakteristikken af Pflugk-Harttung er citeret i Madsen 1972, s. 101 fra en skrivelse 15. februar 1939, fundet i Abwehrs materiale i østtyske arkiver.

262 Stevnsborg 1992, s. 182.-184.

263 Journalisten Carl Henrik Clemmesen karakteriserede således ”Dobbeltmennesket Pflugk-Harttung”, i BT 23. november 1938.

264 Andersen 1977, s. 356- 362, viser dog, at P. Munch ikke undgik åben kritik af, at handelsaftalerne med Tyskland nok var mere politiske end økonomisk gunstige for Danmark.

265 Ifølge Andersen 2020 var grænsespørgsmålet det største sikkerhedspolitiske emne i 1930’erne alene at dømme efter papirmængderne i regeringens sagsbehandling.

Samtidig var der ifølge daværende efterretningsofficer Volmer Gyth altid rigelige rejsepenge, når det drejede sig om at hente viden om politiske forhold syd for grænsen.²⁶⁶

Den østrigske forfatter og senere politolog Franz Borkenau var ikke i tvivl om, at Berlin udførte ren afpresning ved bevidst at holde Danmark hen i uvished og *ikke* kræve en revision, men derimod at lade truslen hænge i luften: "Landet er en strategisk port til Norden. Ved at koble, brød man Danmarks modstandskraft". Truslen om, at Berlin ville kræve grænserevision, var gennem 1930'erne en løftestang for andre tysknationale mål. "Nordslesvig er uden betydning, men Danmark ikke".²⁶⁷

Der *var* en risiko for nazistisk overfald ved grænsen. Siden 1930 havde de lokale stormtropper jævnligt truet med at vælte grænsepælene i Sønderjylland. De var ved at gøre alvor af det i påsken 1933, netop i de måneder Pflugk-Harttung etablerede sig fast i Danmark. Men ifølge historieforskningen havde hverken den afgåede tyske regering eller den nye kansler Hitler grænserevision på programmet og ville ikke have støttet de lokale nazister. Ganske vist var den dansk-tyske grænse et resultat af det af nazisternes så udskældte "diktat" fra Versaillestraktaten. Og nok havde lokale tyske nationalister i nogle år ført "jordkrig" i det tabte landområde. Tyske nordslesvigere havde oprettet en tysk kreditanstalt *Vogelgesang*, der udlånte statsmidler til tyske landmænd i Sønderjylland. Men det tyske udenrigsministerium støttede ikke tyskhedsplanerne og havde endda bremset kreditgivningen sydfra. Dels var det meget få vælgere, det drejede sig om, dels var Berlin ikke optaget af det stykke flade landbrugsland. Et fremtidigt stort germansk fællesskab havde forrang frem for lokale slesvig-holstenske ønsker om en grænserevision.²⁶⁸

Det er nærliggende at tænke, at Pflugk-Harttung gennem den fortrolighed, han opnåede på Slotsholmen, i lige så høj grad tilrettelagde påvirkningsoperationer mod den danske regering for sine arbejdsgivere i Berlin, som at han var Danmarks lobbyist i Berlin. I det ulige forhold mellem småstaten og det voksende tyske rige var der grundlag for taknemmelighedsgæld, så længe der ikke skete Danmark noget ondt. På kort sigt var regeringens varme forbindelse, Pflugk-Harttung, med til at sikre målet, at Danmark forblev uantastet af stormagternes konflikter. Men sårbarhederne tårnede sig op og satte danske vitale interesser i fare.

266 V. Gyth. "Oplæg Til Erindringer", 22-15.268, Frihedsmuseets arkiv.

267 Borkenau 1939, kapitel 5, der vedrører Hitlertysklands strategiske syn på Danmark. Borkenau (f. 1900) var af jødisk oprindelse og frafalden kommunist. Han blev kilde for det britiske Secret Service under den spanske borgerkrig og dermed vidne til det alliancepolitiske forspil til Anden Verdenskrig. Borkenau udgav analyser af europæisk politik fra sit eksil London i 1939 og blev idemanden bag efterkrigstidens teori om totalitarisme.

268 Rasmussen 2020.

Regeringen gav ifølge historikere, tidligere end offentligheden var klar over i datiden, tyskerne betydelige militære indrømmelser, som gik langt videre end et aktivistisk dansk diplomati i Berlin.²⁶⁹ Desuden forbød P. Munch på sin udenrigsministerpost den militære efterretningstjeneste at spionere mod Tyskland.²⁷⁰ Og regeringen var på vagt over for, at efterretningsfolk udvekslede efterretninger om Tyskland med England og Frankrig. Det tætte engelsk-danske efterretnings-samarbejde om Tyskland fra før Første Verdenskrig var sat i stå. I de første år efter Versaillesfreden for de lyse perspektiver om fred. Sidenhen var det af ikke-provokatoriske grunde i forhold til Berlin.²⁷¹ Alt andet lige gav det Slotsholmen en ringere efterretningsmæssig viden om de tyske udenrigspolitiske mål i mellemkrigstiden sammenlignet med årene op til Første Verdenskrig.

Uanset om regeringen selv opfattede disse indrømmelser som led i politikken for goodwill, og at de således tjente en dansk national interesse, var disse forsikringer om autentisk dansk neutralitet vejen til, at Tyskland gradvist kunne betragte Danmark som militært operationsområde. Som følge heraf må det have styrket opfattelsen i det engelske krigskabinet op gennem 1930'erne, om at Danmark var selvvalgt tysk indflydelsessfære.²⁷² Samlet må det have haft betydning for den tilstand af isolation, den danske regering følte sig i og agerede efter.

Dobbeltkasketter for Gestapo og Abwehr

Ifølge Singer blev Pflugk-Harttung under sit ophold i Sverige i 1920'erne nær ven med Hermann Göring, der selv var i eksil i landet.²⁷³ Sammen udtænkte de konceptet for Gestapo, som Göring satte i værk fra 1933. Det er ikke muligt at bekræfte Pflugk-Harttungs rolle som idemageren bag et hemmeligt politi til at bekæmpe den tyske stats fjender indenlands som udenlands. Men det var den aktivitet, han gav sig i kast med som det første, da han indrejste i Danmark i 1933. Han videreførte sin langvarige kamp mod verdenskommunismen og Sovjetstaten ved at etablere systematisk aflytning af Tysklands fjender. Parallelt med arbejdet som korrespondent for den tyske ambassade lejede Pflugk-Harttung sig ind i et større kontormiljø på 3. sal i det nyopførte kobberdækkede kontorhotel *Ved Vesterport* overfor Københavns Hovedbanegård. Hans radiofirma *Continental*, hvortil han knyttede svenske og finske teknisk kyndige Abwehrofficerer, var

269 Andersen 1977, s. 356-362. Den tyske flåde fik eksempelvis lov at bruge danske farvande til øvelser, og tyske ubåde at lægge til i havne i Flensborg Fjord.

270 Lunding 1970, s. 44 ff. om den beskårne tjeneste og forbuddet mod at indhente efterretninger gennem det danske diplomati fra midten af 1930'erne.

271 Denne indstilling gør efterretningsofficer Hans Lunding rede for i sine erindringer, s. 44-53.

272 Indrømmelserne er vist i Andersen 177, s. 377.

273 Singer 1943.

et dækforetagende for at aflytte den sovjetiske stats repræsentationer, der havde kontorer i samme bygning.²⁷⁴

Som dansk koordinator i det antikommunistiske arbejde brugte Pflugk-Harttung den nazistiske sagfører Eiler Pontoppidan. Abwehr i Berlin lønnede Pontoppidan, som skaffede Pflugk-Harttung håndlangere til at forfølge og overfalde kommunisterne.²⁷⁵ Pontoppidan havde siden 1930 samarbejdet med Gestapo i Hamborg om at registrere kommunister, der indrejste i Danmark. Han samarbejdede desuden med to kriminalfolk fra Københavns Politigård. De var gået ind på at anvende hårdhændede metoder.²⁷⁶ Blandt andet søgte de – dog forgæves – at kidnappe den tyske kommunist Ernst Wollweber, som havde taget ophold i Danmark efter Hitlers magtovertagelse. Wollweber var engageret af den russiske tjeneste NKVD, forløberen for KGB, til at bekæmpe fascistiske grupper i Europa. Fra 1936 under den spanske borgerkrig var både tyske og russiske agenter desuden involveret i at sabotere og sprænge hhv. ”røde” og ”hvide” fragtskibe i danske havne og farvande med krigsforsyninger til general Franco.²⁷⁷

Pflugk-Harttung og Eiler Pontoppidan etablerede også overvågning af Emigranthjemmet på Rådhuspladsen, et værested for tyske flygtninge. I 1936 sørgede Pontoppidan ligefrem for, at et indbrud fandt sted. Hans nazistiske hjælpere satte ved den lejlighed teknisk grej op og stjal en liste over de danskere, der støttede hjemmet.²⁷⁸ I dette foretagende fik han støtte fra tyske diplomater på ambassaden på Kastelsvej og andre diplomatiske missioner, herunder det tyske handelskammer. På Strøget tæt på Rådhuspladsen, Frederiksberggade 3-5, oprettede ambassaden i 1936 en restaurant ved navn *Guldæblet* med tilhørende bogcafé. Pflugk-Harttung bemandede disse to forretninger med tysktalende personale og gjorde dem til mødested for de observatører og håndlangere, der deltog i flygtningespionagen. Disse havde under sig fem medhjælpere fra dels Tyskland dels Island.²⁷⁹

For denne artikels undersøgelse er det væsentlig at afklare, hvorvidt den danske regering og sikkerhedsmyndigheder samarbejdede med Pflugk-Harttung

274 Pryser 2013, s. 34-37 og OSS-rapport, ”Denmark X-2 Handbook, March 1944”, Nazi War Crimes Disclosure Act 2007. Rapporten er et efterretningsbillede opbygget gennem flere år af Gestapo og Abwehr i Danmark. Den amerikanske tjeneste må have haft sine oplysninger fra MI6, idet USA først indledte efterretningssamarbejde om Danmark under krigen.

275 Nørgaard, 1986, s. 132-133, har bekræftet Madsen 1972 i, at Pontoppidan fik penge fra Abwehr i Berlin. Hans kontrakt med Pflugk-Harttung om overvågningsarbejdet kom frem under Pflugk-Harttungs straffesag i november 1938.

276 Stevnsborg 1992, s. 109 og Skov Kristensen 2007.

277 Nørgaard 1986, ss. 22-24. Den tyske undergrundskrig i 1930'erne er også fremstillet i Møller, Rosenfeldt og Jørgensen, *Den røde underverden*, 2019.

278 Hans Uwe Petersen: ”Emmigranthjemmet på Rådhuspladsen”, udateret artikel på Arbejdermuseet, <https://www.arbejdermuseet.dk/viden-samlinger/arbejderhistorien/temaer/international-solidaritet/emigranthjemmet-paa-raadhuspladsen/>

279 OSS-rapport, ”Denmark X-2 Handbook, March 1944”, Nazi War Crimes Disclosure Act 2007.

om antikommunistisk undergrundsarbejde på dansk jord. Carl Madsen er ikke i tvivl: Den danske regering hjalp den danske politiledelse med at indgå samarbejde med Gestapo gennem den nys ankomne Pflugk-Harttung. ”Han havde de bedste og mest nyttige forbindelser med. Således med de allerhøjeste justits- og politimyndigheder, med Stauning og med den nazistiske voldsforbryder Carlis Hansen”.²⁸⁰

Kilderne giver dog ikke dækning for, at der mellem Danmark og Tyskland bestod et samarbejde om overvågning og forfølgelse. Det synes at have begrænset sig til, hvad der foregik mellem Pflugk-Harttung, Pontoppidan og de få nazistisk indstillede kriminalfolk. Disse blev retsforfulgt i 1939 og fjernet fra politiets arbejde.²⁸¹ Ledelsen i dansk politi indgik dog i internationalt politiarbejde for så vidt, at Danmark havde interesse i at hindre skibssabotage på dansk territorium og farvand. Om den danske regering bevidst lukkede øjnene for Pflugk-Harttungs kommunistforfølgelse på dansk jord eller var intetanende, er uvist. Blot må det vurderes, at det ikke ville have været gunstigt for den tyskvenlige neutralitetslinje at afsløre deres Berlinkontakt i fordækte aktiviteter.

Militær spionage fra danske kyster

Fra 1935 begyndte Pflugk-Harttung at organisere en systematisk militær spionage fra Danmark. Modsat politisk spionage, som fremmede staters diplomater havde ret til, fx at overvåge danske medier, og rapportere til Berlin om danske politiske stemninger, var militær spionage strafbart ifølge dansk lov. Men hverken danske myndigheder eller regering anede noget om denne side af Pflugk-Harttung før straffesagen i 1938, og omfanget kom først for alvor frem efter krigen.²⁸²

Der er intet i kilderne, der peger på, at Abwehr havde beordret Pflugk-Harttung til at udføre denne aktivitet fra Danmark, men derimod at han selv havde en konkret plan og mange ambitioner med sig i lommen fra Sverige. I den tyske flåde havde det været hans speciale under Første Verdenskrig at hjælpe kejserrigets krigsskibe langt fra havn med informationer om fjendtlig flåde- og lufttrafik og nogle gange med forsyninger. Han var så småt i årene 1926-1931 startet op med denne aktivitet i Sverige, hvor han havde agenter i Østersøhavene, der fulgte den sovjetiske flåde. Fra Danmark ønskede han at opbygge en såkaldt etapetjeneste. Det bestod af loyale iagttagere placeret med systematisk af-

280 Madsen 1972, 82. Carlis Hansen var en dansk nazist, som i 1934 fik en voldsdom og fra midten af 1930'erne tog ophold i Erfurt i Tyskland, hvor han arbejdede for Abwehr, jfr. Skov Kristensen 2008.

281 Stevnsborg 1992, s. 109 og Skov Kristensen 2007.

282 Efterretningsofficeren Hans Lunding beklager i sine erindringer i 1967, at de ikke nåede at få greb om Etappendienst før efter krigen. Danmarks ringe kendskab bekræftes af Pryser 2012 og Henriksen 2013.

Pflugk-Harttungs ungdomskammerat fra Kiel, flådeofficeren Wilhelm Franz Canaris (1887-1945) blev fra 1935 øverste chef i Hitlers militære udlandsspiionage. Sammen opbyggede de et melderet for fremmede skibe langs danske kyster (Bundesarchiv)

målt indbyrdes afstand i havne og ved kyster langs hele Atlanterhavet, i Danmark fra Esbjerg til Skagen. Pflugk-Harttung mente, det var særlig vigtigt i lande, der forventedes at holde sig neutrale i den kommende krig. Sverige havde været en oplagt hovedstation for Skandinavien, men nu argumenterede Pflugk-Harttung for en selvstændig dansk observationskæde, da landet var et geostrategisk afgørende udsigtspunkt til alle maritime veje ind i Østersøen og et perfekt vindue mod den britiske nordsøflåde og den russiske østersøflåde. Han tog første initiativ til at etablere flådespiionage fra Danmark i 1933.²⁸³

283 I 1933 lagde flådeofficer Friedrich Frisius til med skibet *Leipzig* i Aarhus Havn for at aftale projektets etaper med ham: Henriksen 2013, s. 47-48.

Etapendienst Dänemark blev først sat i værk fra 1935. Højest sandsynligt kom projektet på glemte på dette tidspunkt, fordi Hitler januar samme år gjorde Pflugk-Harttungs ungdomsven, flådeofficeren Wilhelm Canaris til chef for *Abwehr*. Canaris havde indtil da ikke været involveret i efterretningsarbejde, men derimod været optaget af genoprustningsprogrammer.²⁸⁴

Canaris var mere end ven med Pflugk-Harttung. De var politisk sammensvorne fra de antidemokratiske militser fra 1918-1919.²⁸⁵ Det var Canaris, der havde brugt sine politiske forbindelser i den militære domstol til at hjælpe Pflugk-Harttung ud af fængslet og havde skaffet ham finansiering og missioner med hemmelig genoprustning af Tyskland. Canaris havde i mellemkrigstiden selv stået i spidsen for at få etableret en produktion af tyskkonstruerede ubåde i udlandet.²⁸⁶

Det skulle blive et mønster, at Pflugk-Harttung brugte sine flådekammerater fra 1919 i sin danmarksspionage. Med Canaris som chef var heldet med ham, fordi Canaris med de hemmelige våbenprogrammer havde gjort indtryk på Hitler og på *Abwehr*.²⁸⁷ I 1935 placerede Canaris endnu en kammerat, flådeofficeren Herbert Wichmann i *Abwehrs* nordeuropæiske spionagenet på det sømilitære område. Wichmann og Canaris kendte hinanden fra ubådsforsyningstjenesten i Argentina under Første Verdenskrig. Det fremgår ikke af kilderne, om Wichmann kendte Pflugk-Harttung fra tidligere, men de to fik et snævert samarbejde om overvågningen af engelske skibe fra danske kyster i årene 1936-1938. Wichmann opbyggede den oversøiske spionagestation i Hamborg, som også fik betydning for den organiserede spionage fra Danmark.²⁸⁸

Danske kriminalfolks afhøringer af *Abwehr*medarbejdere i Åbenrå 1946 løfter lidt af sløret for, hvordan *Abwehr* organiserede den militære spionage i Danmark. I Danmark tog *Abwehr* udgangspunkt i Esbjerg.²⁸⁹ Planen var et finmasket

284 Det fremgår af første bind af den seneste biografi om Wilhelm Canaris, Heiko Suhr, 2020.

285 Om venskabet, se Henriksen s. 21. Ifølge Gietinger 2018, s. 76-80, havde Canaris været del af den højreradikale terrorgruppe Consul (OC), som udførte politiske mord på Tysklands indre og ydre fjender: bolsjevikker, jøder, socialdemokratiske ledere og fremmede finansfolk.

286 H. Suhr 2020, s. 248-308.

287 Mueller 2017. Canaris' *Abwehr* spionerede for alle tre værn. I 1935 var han ven med Reinhard Heydrich, endnu en højreradikal, tidligere søofficer og leder af *Sicherheitsdienst* (SD). De to havde aftalt, at Canaris dækkede af for det lille Danmark, såfremt SD straks modtog kopi af alle rapporter. Fjendskabet mellem Canaris og Heydrich kom først ind i 1941 og bundede i deres forskellige syn på Hitler.

288 Bauer, Arthur, O. 2020. "Abwehrstelle Hamburg," KV 2 Files, KEW, National Archives Selected Files from German *Abwehr* Agents, Venligst Lagt Online Af A. O. Bauer og (AOB, Herbert) samt "Beretning Vedr. Ast Hamborg i Det Danske Rum, Oberleutnant Robert Sauber." Frihedsmuseets arkiv.

289 Om Wichmanns *Kutterunternehmendienst* se "Abwehrstelle Hamborgs Virke i Jylland Forud for Krigsudbruddet 1939. Afhøringer Af *Abwehr*agenter", Jelved og Uhrskov, Åbenrå Politi, Frihedsmuseets arkiv.

skandinavisk spionagenet langs kysterne. Til havs var det et meldenet af fiskekuttere, der bevægede sig langs den jyske vestkyst, til Skagen- over Göteborg, Oslo, Kristiansand og Stavanger op til Bergen. Til lands hvervede Abwehr meddelere, typisk fra det tyske mindretal og skaffede dem boliger ved de danske kyster og havne, hvorfra de skulle iagttage, fotografere og optegne fremmede skibe, der passerede Danmark.²⁹⁰

Pflugk-Harttung var den organiserende kraft på de sjællandske kyststrækninger. Men efter straffesagens akter at dømme havde han også greb om Jylland. Han placerede og hvervede observatører i de strategisk vigtige havnebyer Esbjerg, Ringkøbing, Skagen, Frederikshavn, Helsingør, Korsør og Gedser.²⁹¹ Meldenettet kom på plads i Jylland i løbet af 1937-1939.²⁹² De jyske skibsmeldinger skulle ned til grænsen og videre til den store Abwehrstation til Hamborg eller direkte til Berlin.²⁹³

Kystspionageagenterne i *Etappendienst Dänemark* fungerede som postkasser for *Abwehrs* efterretninger fra de store oversøiske etapper, når de skulle ekspederes til Tyskland. Neutrale lande var velegnede mellemstationer, så spionagen ikke blev opsnappet af fjenderne på en direkte vej mod Berlin. *Abwehr* benyttede sig af det forudset neutrale Danmark som transitland for penge og instrukser på tværs af kontinenterne. Igen ser man, at Pflugk-Harttung og Canaris i Danmark ikke skelnede mellem militær efterretningsvirksomhed og Hitlertysklands øvrige tilgængelige apparat i Danmark. I sidste halvdel af 1930'erne rådede Pflugk-Harttung over et stadig voksende tysk støtteapparat i Danmark. I 1936 var det tyske handelskammer i Amaliegade kommet til, *Dansk-tysk Selskab* i København var også i gang og bemandet med et stigende antal hjælpere til at modtage og videreformidle spionagerapporter fra de dansk-baserede agenter til Berlin.²⁹⁴

Pflugk-Harttung indledte et transnationalt kurersamarbejde med den dansk-gifte journalist Horst Edvard Hubert Ernst Gilbert.²⁹⁵ Gilbert er en kendt skikkelse fra dansk besættelseshistorie, idet han af modstandsfolk blev set som

290 Pflugk-Harttung-sagen og agenternes modus er beskrevet i "Den store spionaffære", *Nationaltidende* 23. november 1938.

291 Byer og dækvirksomheder blev afdækket i artiklen "Den store spionaffære", *Nationaltidende* 22. november 1938.

292 "Abwehrstelle Hamborgs Virke i Jylland Forud for Krigsudbruddet 1939". Frihedsmuseets arkiv samt Christiansens casestudie fra 2014 om radioagenten Christian Jebsen. Modsat Christiansen vurderer jeg, at Abwehr hvervede Jebsen tidligere end 1939, nemlig i 1936, da han da blev velhavende og etablerede sig i Nordjylland.

293 Povl Berthelsens rapport, Stockholm 1944, "Abwehrstelle Hamborgs Virke i Jylland Forud for Krigsudbruddet 1939, Åbenrå Politi, Frihedsmuseets arkiv.

294 "Nazitysklands Spioncentral", jfr. "Landesführer Haupt opretter tysk Handelskammer", *Arbejderbladet* 14. november 1936.

295 Om Pflugk-Harttungs samarbejde med Gilbert, Pryser 2012, s. 37.

vigtig tysk agent og af den grund blev likvideret i oktober 1944. Af relevans for dette studie havde Canaris indsat Gilbert i 1935 til at videreformidle Abwehrs transatlantiske meldinger fra Danmark. Gilbert var formelt knyttet til Himmler og Heydrichs *Sicherheitsdienst* (SD), men arbejdede reelt for Canaris og Pflugk-Harttung.²⁹⁶ Gilbert etablerede *Skandinavisk Telegrambureau* med kontorer på hhv. Sortedams Dossering 29 og Frederiksberg Allé 5. I de følgende år oprettede Gilbert en række presseagenturer bemandet med tyskvenlige danske, islandske, norske og svenske journalister. Gilbert rejste en del mellem de tre nordiske hovedstæder sammen med erhvervsfolk og journalister.²⁹⁷

Noget tyder på, at Pflugk-Harttung udnyttede sit svenske netværk fra 1920'erne i sit samarbejde med Gilbert. I Stockholm var i slutningen af 1930'erne placeret endnu en af vennerne fra de højreekstremistiske militser, Steffan.²⁹⁸ Sandsynligvis har Steffan med Pflugk-Harttung og Wichmann koordineret skibs- og havnespionagen med Abwehrs repræsentanter i Norge, Sverige, Finland og de baltiske lande.²⁹⁹

Pflugk-Harttungs skibsmeldenet var oprindeligt planlagt til først at være klar i 1938, men da den spanske borgerkrig brød ud sommeren 1936, beordrede den tyske militære ledelse det aktiveret straks. Pflugk-Harttung skulle hjælpe den fascistiske general Franco med at rapportere på de sovjetrussiske ”røde forsyningsfartøjer”, der sejlede gennem danske stræder, så de ”hvide” kunne bekæmpe dem.³⁰⁰ Canaris var personligt dybt engageret i den spanske borgerkrig og havde været den store fortaler for, at Hitler skulle støtte Francos front sommeren 1936. Det ville give den tyske flåde adgang til de spanske atlanterhavshavne, til den spanske jernmalm i Baskerlandet og til allierede i fronten mod USSR. Øgede ressourcer og dygtig organisering gjorde, at Canaris og Pflugk-Harttungs kystmeldenet i starten af 1938 var vokset til flere hundrede aktive, hvis man indregner observatører, kurerer og økonomifolk. Af alle fremmede spioner på dansk jord – russere, franskmænd, englændere og hollændere – var antallet af Abwehrs spioner langt det største.³⁰¹

296 Om arbejdsdelingen mellem Sicherheitsdienst og Canaris i 1930'erne, Schous rapport fra 1985, Niels Bjarke Schous arkiv, kasse 202, Rigsarkivet.

297 Om samarbejdet mellem Gilbert og Bulls Pressetjeneste i Stockholm: Schous rapport fra 1985, Niels Bjarke Schous arkiv, kasse 202, Rigsarkivet.

298 Den tyske militærattaché Steffan koordinerede skibsefterretningerne fra Stockholm, G. McKay, *From information to intrigue. Studies in Secret Service based on the Swedish experience*, 1993.

299 Jfr. kort over Sjælland, Øresund og Sydsverige, vist af Henrik Stevnsborg april 2019 ved foredrag på Forsvarsakademiet, afdækkede straffesagen, at der var koordination mellem skibsobservationer fra Halmstad, Falkenberg, Göteborg, Marstrand og de ovennævnte danske kystbyer, hvor Pflugk-Harttung havde meddelere.

300 Henriksen 2013, s. 47-56.

301 Om dansk politis beretninger: Stevnsborg 1992, s. 173.

Dansk kontraindsats på engelsk initiativ

England havde en vis indsigt i Pflugk-Harttungs spionagevirksomhed i Danmark. Meget tyder på, at MI6 havde gode informanter blandt danskbaserede sovjetrusiske agenter i Danmark og blandt danske kommunister.³⁰² Desuden var MI6 aktiv i Danmark med egne efterretningsfolk. Hvis MI6 havde holdt sin viden om Pflugk-Harttung borte fra den danske efterretningstjeneste på grund af Danmarks tyskvende neutralitetspolitik, ændrede dette sig i 1938, idet MI6 tippede danskerne om Pflugk-Harttungs militære spionage. England, eller snarere visse kredse i den engelske flåde og i MI6, fik i sidste halvdel af 1930'erne en stigende interesse i at stoppe Pflugk-Harttungs efterretningsarbejde i Danmark. *Royal Navy* optrappede sin tilstedeværelse i Østersøen, især fra 1938 under indtryk af Hitlers ekspansioner.³⁰³ Abwehrs stadig større antal meddelere ved de danske kyster og i fiskekutterne havde især engelsk skibsfart som mål. Det skulle bremses.

At der kom en sag og senere en dom mod Pflugk-Harttung skyldtes ikke, at den danske regering var motiveret. Tværtimod stod Stauning-Munch fast på den ikke-provokatoriske neutralitetspolitik.

Bevismaterialet til en straffesag udviklede sig på grund af et intenst samarbejde mellem det danske sikkerhedspoliti og Generalstabens Efterretningssektion. Briterne roste siden den lille danske tjeneste, som de vidste var kraftigt reduceret og "had to rely on newspapers".³⁰⁴

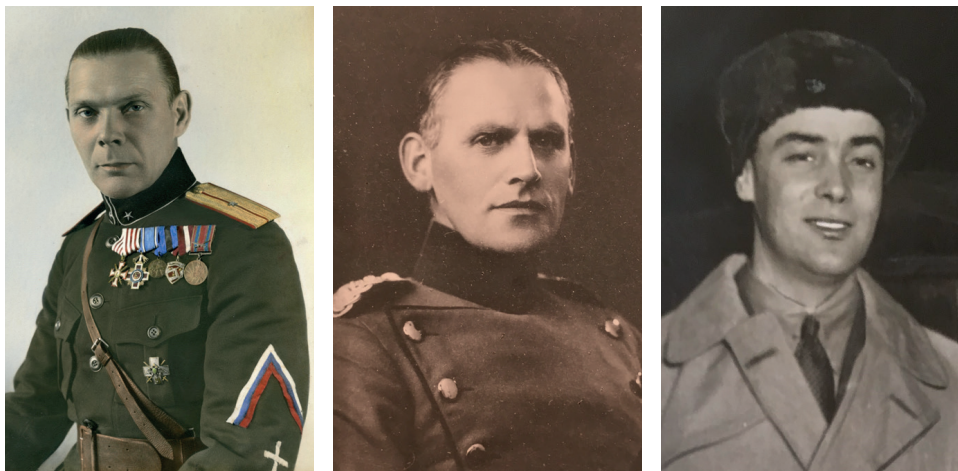
Den danske militære efterretningstjeneste havde fået tilført midler og nye folk i foråret 1938. Modsat udenrigsminister P. Munch var Stauning efter rådgivning fra general With fra 1936 begyndt at styrke efterretningstjenesten. Det var for at rette op på det store videnshul om den tyske militære trussel. Uden at nævne det for P. Munch satte Stauning på dette enkelte område parentes om ikke-provokationslinjen og skaffede hemmelige midler uden for statsbudgettet for at genskabe tidligere tiders taktiske varslings- og landmilitære angrebsplaner mod Danmark.³⁰⁵ Derfor havde Generalstabens Efterretningssektion i 1936 kunnet rekruttere sønderjyden Hans Lunding som efterretningsmand. Han havde et dybt kendskab til den tyske hær, da han havde måttet kæmpe i den kejserlige hær under Første Verdenskrig.

302 Om disse kilder i Wollwebers organisation: Nørgaard 1986, s. 131-132 og Pryser 2012, s. 37.

303 Pryser lægger vægt på, at det er Kominternagenten Wollweber, der tipper dansk politi om Pflugk-Harttungs militære spionage, mens Henriksen ræsonnerer, at MI6 havde den strategiske interesse i at opstarte en sag.

304 "The Danes rolled up the entire organization", "Pflugk-Harttung, Horst von Flug, MI5-Files, KV 2/2643-2644, German Intelligence Officers." The Secret Service at The National Archives.

305 Om udbygningen og professionaliseringen af efterretningstjenesten, der skete for socialdemokratiske midler fra 1936: Clemmesen 2019, s. 406. Hans Lunding beretter om den hemmelige ordre fra Stauning og hans forsvarsminister Alsing Andersen i et interview til Frihedsmuseet 1967. "Interview Med Major (Oberst) Hans M. Lunding 1967, 22-21751-1." Frihedsmuseets Lyddoptagelser.

Fra venstre mod højre:

Kriminalassistent Aage Grunnet fotograferet i 1930'erne. Han er iført den uniform, han bar, da han i 1919 deltog som frivillig i Dansk-Baltisk Auxiliær Corps i Baltikum.

Hans Lunding fotograferet i 1946. Hans indgående kendskab til tysk militær og hans kontaktnetværk i Østersøområdet og syd for grænsen bragte ham ind i generalstabens efterretningssektion i 1936.

Volmer Gyth som ung officer i livgarden i starten af 1930'erne. Inden Gyth blev officer i generalstabens efterretningssektion, var han den kommanderede general Erik Withs personeladjutant i 1935 og 1936.

En styrkelse af dansk kontraefterretning kom også af, at Generalstabens Efterretningssektion i foråret 1938 fik en ny chef. Oberstløjtnant Ejnar Mygdal Nordentoft havde et nært samarbejde og et venskab med den daværende leder af det politiske politi, Hans Peter Andst. De havde sammen rådgivet Justitsministeriet om en ny politilov, som var til fordel for kontraefterretning, især en centraliseret efterforskning i fremmed spionage på Københavns Politigård. Det er værd her at bemærke, at ledelsen på Københavns Politigård, der i 1932 havde talt imod asyl til Pflugk-Harttung, havde iværksat aflytning af ham siden 1933 fra Københavns Politigård.³⁰⁶

Samarbejdet mellem hærens efterretningsfolk og det politiske politi var afgørende for at komme til bunds i sager om fremmed spionage. Politiet kunne få

306 Stevnsborg 1992, s. 173.

byrettens kendelser til telefonaflytning, havde udstyr til hemmelig observation og særligt udpegede betjente til at observere mod Abwehr og Gestapo rundt i landet. Efterretningsofficererne havde det militære kendskab til at forstå de militære mål for Abwehr i Danmark. Nordentoft medbragte general Withs adjutant, officeren Volmer Leopold Undset Gyth, som havde en stor kontaktflade på Sjælland og fik overdraget Pflugk-Harttung som sin første sag, da han startede i april 1938.³⁰⁷ Gyth og Lunding dannede et hold med kriminalassistent Aage Grunnet, der vidste, hvem på Københavns Politigård, der samarbejdede med Gestapo, og som de skulle gå en stor bue udenom.³⁰⁸ Grunnet havde udvekslet rapporter med Generalstabens Efterretningssektion om Abwehrfolk i Danmark og deres danske samarbejdspartnere siden 1934.³⁰⁹

I løbet af sommeren 1938 skaffede de tilstrækkeligt materiale mod Pflugk-Harttung. Den 22. november 1938 anholdt politiet 14 centrale mistænkte Abwehrspioner rundt i landet. Pflugk-Harttung selv blev anholdt i sit hjem i Hellerup.³¹⁰ ”Hvordan har regeringen tilladt, at en notorisk spion i årevis har nydt gæsteventskab her i landet?”, stod at læse i det kommunistiske dagblad Arbejderbladet.³¹¹ Svaret var, at ingen danske myndigheder havde gennemskuet Pflugk-Harttungs militære spionage. Regeringen var rystet, da den i november 1938 fik forelagt omfanget af den militære spionage og Pflugk-Harttungs ”udstrakte forgrening af den illegale virksomhed”. Alene i 1938 havde kontraefterretningsholdet på Politigården og i den militære efterretningstjeneste samlet op mod 92 sager om Abwehrspionage.³¹² Reaktionen på afsløringen var et unormalt stort antal regeringsmøder, der handlede om at styre pressen og at håndtere pres fra tyske diplomater om at lade Pflugk-Harttung slippe.³¹³

Fortsat tyskerkurs

Den danske regering udviste fortsat velvilje og en forsonende indstilling til Berlin. Pflugk-Harttung fik i januar 1939 en dom på halvandet år med efterfølgende

307 V. Gyth. ”Oplæg Til Erindringer”, 22-15.268.” Frihedsmuseets arkiv.

308 Portræt af opdageren, der var gået efter Abwehragenter siden 1932: ”Lige På Og Hård i 25 År, Aage Grunnet, Ældste Mand i Københavns Opdagelsespoliti”, 1. december 1964, BT.

309 ”Mulig Tysk Militærspionage, Skrivelse Til Kaptajn Gullaksen (GE), 17. oktober 1934.” Rigsarkivet, *Stockholmsarkivet*.

310 ”Den Store Spionaffære.” *Nationaltidende*, 23. november 1938.

311 *Arbejderbladet*, 24. november 1938.

312 Stevnsborg 1992, s. 115-120

313 Kilder i UM, jfr. Henriksen s. 86 samt Stevnsborg 1992, s. 116.

udvisning. Halvdelen af de anholdte kystagenter blev frikendt.³¹⁴ Danmark løslod Pflugk-Harttung efter kun seks måneders afsoning, formelt ”på grund af verdenssituationen”, som kammeradvokaten skrev.³¹⁵ Ifølge P. Munchs erindringer var det på opfordring fra von Ribbentrop.³¹⁶ Canaris satte ham straks ind i Abwehrs spionage på Atlantkysten i en ledende stilling på en radioobservationspost i Bordeaux.³¹⁷

Afsløringerne af Pflugk-Harttungs spionage banede vej for et nyt sikkerhedspoliti, SIPO, der skulle ”forhindre stormagters politiske og økonomiske og militære aktiviteter på dansk territorium”³¹⁸, altså afværge efterretningsvirksomhed på dansk jord. I 1938 inviterede den danske regering atter en Abwehragent til at fungere som rådgiver på øverste niveau. Regeringen lod sig overbevise af den danske forfatter og germanske filolog Louis von Kohl, om at han skulle lede et civilt, landsdækkende melderet under dette ny sikkerhedspoliti. Von Kohl havde boet i mange år i Berlin og indrejste i Danmark i 1938.³¹⁹ Det var kendt, at von Kohl tidligere havde arbejdet som journalist for den tyske ambassade i København og under Første Verdenskrig været kontakt til Berlin for Danmarks tidligere udenrigsminister Erik Scavenius.³²⁰ Om justitsminister Ejgil Thune Jakobsen, der indstillede von Kohl, var fuldt klar over, at von Kohl også arbejdede for Abwehr i Berlin, er uvist.

Von Kohl udfoldede sig foråret 1939 som politisk rådgiver for den danske regering og afpressede åbenlyst med grænsespørgsmålet. En forsvarlig dansk sikkerhedspolitik var i von Kohls taler og politiske skrifter at rykke grænsen op til Kongeåen, at give den tyske flåde fri adgang til danske farvande og i øvrigt undertegne den tyske antikominternpagt fra 1936.³²¹ Afpresningen kom i en tid, hvor grænsespørgsmålet igen var betændt. I marts 1938 havde Hitler invaderet Østrig under sloganet at ”bringe tyskere hjem til Riget”. De tyske mindretal i Nordslesvig havde straks fulgt op med bannere og slogans om, at ”Hagekorset skal vaje ved Kongeåen”. Louis von Kohl blev dog bremset og

314 Lunding 1970, s. 185. At besættelsesmagten fik lov til at se alle Pflugk-Harttung-sagens akter i efteråret 1940: Volmer. 1944. ”Volmer Gyths Brev Til Kurt Singer, 10. Februar 1944 i Anledning Af Udgivelsen Dual of the North.” Stockholmsarkivet, Generalstabens Efterretningssektion Kasse 0201-018.

315 Sådan erindrere efterretningsofficeren Volmer Gyth det: Volmer. 1944. ”Volmer Gyths Brev Til Kurt Singer, 10. Februar 1944 i Anledning Af Udgivelsen Dual of the North.” Stockholmsarkivet, Generalstabens Efterretningssektion Kasse 0201-018.

316 Citatet er hos Henriksen 2013, pp. 88-89. P. Munch forklarer løsladelsen som ”en god opfølgning på Ikke-angrebspagten fra maj 1939”.

317 Hansen 2008, s. 205-214.

318 Sådan var lovens ordlyd: Stevnsborg 1992, s. 115-120

319 Jr. Madsen 1972, s. 101-102.

320 Düring Jørgensen 2007 og Stevnsborg 1992 s. 87-92.

321 Düring Jørgensen 2007 gennemgår von Kohls 25-årige relation til arbejdsgiveren Abwehr og hans offensive afpresning på grænsespørgsmålet gennem foråret 1939.

sat fra sin bestilling sommeren 1939, da en ny justitsminister, Svend Unmack Larsen, kom til.³²²

Et tysk stay behind net i Jylland

Der var konsekvenser af Pflugk-Harttung og Canaris' landsomspændende melderet i Danmark. Pflugk-Harttung selv var ude af spillet i Danmark 1939, men hans danskbaserede organisation byggede videre på et melderet udstyret med radioer. Abwehrstelle Hamburg var i 1939 blevet Tysklands største radiospionagestation. Her modtog man alle Abwehrs spionagemeldinger om engelske skibe fra de oversøiske operationer, og lokationen var samtidig Abwehrs skole for agenter, hvad angår radiokodning, usynlig skrift, konspirative metoder og fototeknik.³²³

Sommeren 1939 etablerede Wichmann en fremskudt base i Flensborg. Den var særligt til at spionere til krigsforberedelser i Danmark. Indtil da havde Abwehr kun brugt Danmark til at spionere mod fjendelande. Fra efteråret 1939 bad Abwehrledelsen om militære oplysninger om Danmark.³²⁴ Til det formål forbedrede Flensborg-stationen Abwehrs illegale meldeveje over grænsen. Der var tale om mere effektive ruter for breve, kort og konspirativt indpakke- de kuverter fra de dansk baserede Abwehrofficerer. Kurerer til at fragte meddelelser gennem Jylland ned til grænsen var typisk buschauffører og handelsrejsende.³²⁵

Den centrale Abwehragent Christian Jebsen, som var bosat i Kjellerup ved Viborg, fik i 1939 ledende opgaver i et "hvilende" krigsnet.³²⁶ Mens han i årene 1935-1938 havde hvervet folk til at observere engelske skibe og at holde øje med eventuelt truende landgangsoperationer på de danske kyster, skulle han nu oprette et radiomelderet af observatører placeret med kort afstand fra grænsen og på hovedvejen til Aalborg Lufthavn, luftbroen til Norge. Dette melderet skulle hjælpe i tilfælde af tysk indrykning i Jylland.³²⁷ Det var såkaldte mellemmand

322 Von Kohls rolle og fyringen fra SIPO er beskrevet hos Madsen 1972 og hos Stevnsborg 1992, s. 135-137.

323 Sauber, Robert. 1946. "Beretning Vedr. Ast Hamborg i Det Danske Rum, Af Oberleutnant Robert Sauber", Frihedsmuseets arkiv og "Abwehrstelle Hamborgs Virke i Jylland Forud for Krigsudbrudet 1939. Afhøringer Af Abwehragenter," Jelved og Uhrskov, Åbenrå Politi, Frihedsmuseets arkiv.

324 "Anst Flensborg, Rapport Åbenrå Politi Ved Kriminaloverbetjent Jelved." Frihedsmuseets arkiv.

325 OSS-rapport, "Denmark X-2 Handbook, March 1944", Nazi War Crimes Disclosure Act 2007.

326 Christiansen 2014, s. 23-31.

327 Lunding 1970, s. 45+47. Ifølge radiotelegrafisten Lorens Duus Hansen startede Abwehr sit radiomelderet i foråret 1939. Da havde Abwehr nemlig forsøgt at hverve ham på hans B&O-værksted i København til at udvikle 100 Watt-sendere til dem, så de kunne radiotelegrafere helt til Berlin: E. Rørbæk Madsens Interview med Radiooperatør Lorens Duus Hansen." Frihedsmuseets arkiv, Jutta Junckers Kasse. Trudsholm.

fra det neutrale Danmark, hvis England og Tyskland kom i krig, grænserne blev lukkede, og telefonkabler og færger blev afbrudt.³²⁸

Det er kendt, at Generalstabens Efterretningssektion med stigende alvor bag ordene fra marts 1940 varslede regeringen om tysk krigsforberedelse syd for grænsen. Efterretningsfolkene talte siden om en kommunikationsbrist mellem dem og de udenrigspolitiske beslutningstagere.³²⁹ Men efterretningsofficererne og sikkerhedspolitiet havde også store huller i deres viden. De nåede ikke at afdekke hverken det jyske netværk, fiskekutterspionagen, Hamborgstationen eller kurernetværket på den jyske højderyg inden april 1940.³³⁰ Modforanstaltningerne var kommet for sent og var for isolerede.³³¹

Det lykkedes Abwehrs jyske meldenet at rapportere i detaljer om danske forsvarsinstallationer i Jylland, om belægninger på de jyske vejnet, om broernes bredde, og hvor mange køretøjer, tropper og kampvogne, de kunne bære, osv.³³² I marts 1940 fremsendte agenterne adresser på de største mejeriproducenter, slagterier, landbrug med mange trækheste og de største korn- og foderstoflagre ned til Hamborg-centralen.³³³

Kurt Singer beskriver Pflugk-Harttung som ”Mesterspionen”, der planlagde invasionen af Danmark 9. april 1940. Det var skarpt trukket op som led i Singers antityske propaganda, da hans bog udkom i 1943. Der er intet i kilderne, der peger på, at Pflugk-Harttung stod bag hverken den militære planlægning eller havde nogen betydelig politisk indflydelse på Hitlers overvejelser. Men efterretningsmæssigt havde han banet vejen.

328 Jørgensen 1987, s. 16. Ifølge Henriksen 2013, s. 65 var Abwehrs radioagenter på plads fra udgangen af 1938. Abwehrs radiomeldenet var kimen til de senere tyske stay behind radionet, kaldet R-Netz. Agenter, som efter fjendtlig invasion på radiostationer langs Vestkysten skulle have forbindelse til det tyske hovedkvarter. I disse net fik Pflugk-Harttung også en ledende rolle. I 1944, da Hitler havde opløst Abwehr, blev radionettene overtaget af SS, den såkaldte tyske varulvebevægelse, og Pflugk-Harttung blev sat i spidsen herfor, jfr. Leth Pedersen 2015.

329 Volmer Gyths ”Oplæg Til Erindringer”, Frihedsmuseets arkiv. 22-15.268.

330 Jfr. forord af Hans Lunding i Gert Buchheit *Tysk Spionage under 2. Verdenskrig*, ss. 5–7. Fx havde danske efterretningsfolk ikke indblik i, at Pflugk-Harttung havde med hele kystnetværket at gøre. Volmer Gyth er endnu ikke klar over det i sit brev til Kurt Singer, Stockholmsarkivet, Kasse 0201-018.

331 Gennem foråret 1939 gik det lille hold af kontraefterretningsofficerer videre med sagen mod den højtstående Abwehragent FIDRMUC, der brugte Danmark som transit for spionagemeddelelser og for finansiering af Abwehragenter. Han fik en dom i slutningen af 1939: (Grunnet: ”Nils Grunnets Redegørelse for Sin Bror Kriminalassistent Aage Grunnets Arbejde for Modstandsbevægelsen, 25. januar 1963.” Michael Grunnets Privatarkiv.)

332 ”Anst Flensborg”, Rapport fra Åbenrå Politi ved kriminaloverbetjent Jøved.” Frihedsmuseets arkiv.

333 Jørgensen 1987, pp. 106-129. Abwehr kunne genbruge en del oplysninger indsamlet i Danmark under Første Verdenskrig. Om kabelforbindelser, telegrafstationer, telefonhuse osv. Agenterne skulle blot bekræfte, om de stadig var placeret de steder eller sende tegninger og kort over ændringer.

Sammenfatning

Det her beskrevne stykke efterretningshistorie kaster nyt lys på Danmarks svære balancegang med den store tyske nabo i 1930'erne. Et kilde- og litteraturstudie omsat til en snæver tidslinje over Pflugk-Harttungs tilstedeværelse og aktiviteter i landet 1932-1939 besvarer artiklens indledende spørgsmål: Hvad var den danske regerings interesse i samarbejdet med Pflugk-Harttung, og hvordan lod det sig gøre, at Pflugk-Harttung kunne operere så længe i Danmark?

Regeringen var ihærdig fra start med at give asyl til Pflugk-Harttung, som var udvist fra Sverige på grund af en dom for våbensmugling. Statsminister Stauning og udenrigsminister P. Munch så stort på dette lovbrud og også på den anklage om mord, der klæbde til Pflugk-Harttung fra hans fortid i de tyske voldelige frikorps fra 1919. Pflugk-Harttung skulle bruges til at stabilisere og styrke Stauning-Munchregeringens særlige forsvarsløse neutralitetskurs fra 1929. Den danske regering opfattede Pflugk-Harttung som en mand, der var tæt på ledelsen i Berlin. Han måtte have føling med, om der forelå tyske planer om at revidere grænsen mellem Tyskland og Danmark, hvilket var regeringens hovedpine i mellemkrigstiden. Pflugk-Harttung var også mere generelt tiltænkt at skulle holde regeringen orienteret om Berlins standpunkter i storpolitikken. Dermed håbede man, at han kunne bane vej for danske tiltag, der kunne vække velvilje i Berlin. Målet var i Berlin at indhøste politiske gevinster i neutralitetspolitikken, så Tyskland ligesom i Første Verdenskrig ville foretrække at lade Danmark urørt i et kommende stormagtsopgør.

I bagklogskabens lys var den danske regering naiv. Ministrene må have troet, at Pflugk-Harttung var knyttet til det tyske udenrigsministerium som en ret alsidig uformel diplomat og ikke primært var påvirknings- og efterretningsagent rettet mod Danmark. Det var ikke med den danske regerings gode vilje, at der i 1938 blev indledt straffesag mod Pflugk-Harttung, men man accepterede efter pres fra briterne, som ville bremse hans spionage mod *Royal Navy* i Østersøen. Afsløringen af Pflugk-Harttungs omfattende militære spionage i 1938 kom som et chok for regeringen. Ikke desto mindre reagerede den danske regering med at mildne dommen og at fortsætte tyskerkursen i det dansk-tyske diplomatiske samarbejde. Regeringens efterfølgende invitation til en politisk rådgiver med anslået gennemslagskraft i Berlin, den tysksindede dansker Louis von Kohl, vidner om regeringens høje prioritet af en fortrolig og varm forbindelse i Berlin.

Kildestudiet og tidslinjen besvarer også den anden del af forskningsspørgsmålet, nemlig Pflugk-Harttungs egen og hans baglands bagtanker med opholdet i Danmark, og hvorvidt hans tilstedeværelse skadede danske vitale interesser. Som dreven efterretningsmand gennem mange år og med gode relationer i den militære og politiske elite i Berlin lykkedes det Pflugk-Harttung at opnå en lønnet position under Abwehr og gennem syv år i Danmark at gennemføre en række efterretningsoperationer, herunder undergravende politivirksomhed rettet mod hovedfjenden Sovjetunionen og infiltrationsarbejde i den danske elite. Paral-

lelt etablerede og drev han ved hjælp af sine tyske flådekammerater i Berlin og Hamborg et militært melderet bestående af tyske journalister og hjemmetyskere. Abwehrs mål var at følge engelsk og sovjetisk skibsfart fra danske kyster med henblik på at monitorere deres styrke og holde øje med planer om landgangsoperationer. Pflugk-Harttungs samlede mål var at bane vejen for Berlins mere grundige udnyttelse af dansk politik og territorie i en kommende krig.

Det er vanskeligt præcist at vurdere Pflugk-Harttungs samlede andel i påvirkningen af dansk udenrigspolitik til tysk fordel, eftersom dansk sikkerhedspolitik op gennem 1930'erne i al væsentlighed bestod i at bevise autentisk neutralitet. I den forstand blev den danske regering ikke påvirket, idet den selv lagde op til at give efter for mange af de tyske krav. Men den gjorde sig sårbar, ikke mindst ved at reducere Danmarks efterretningsvirksomhed rettet mod truslen fra syd. Dette sidste gjorde alt andet lige Danmarks indblik i tyske planer, militær styrke og subversive tiltag ringere end før Første Verdenskrig. Desuden tyder det på, at Berlin havde god indsigt i dele af den danske politiske og militære elites verdensopfattelser, og at det er på dette punkt, at Pflugk-Harttung gjorde en betydelig forskel. Fra sin første færd i Danmark i 1932, til det brændte på for ham i 1938, må Pflugk-Harttung have kunnet vejlede Abwehr i at udvikle propaganda i den danske offentlighed og målrette den tyske ambassades opsøgende diplomati over for regeringen. Det fik først fatale konsekvenser for Danmark, da Tysklands spionage fra sommeren 1939 blev vendt mod dansk infrastruktur og Danmarks forsvarsberedskab. Dermed fik Pflugk-Harttung med sine initiativer en rolle for invasionen 9. april 1940. Kun få kendte til planen før til sidst, og det er ikke ret sandsynligt, at Pflugk-Harttung var så højt på strå i Berlin, at han var blandt de få indviede. Men hans spionageapparat var på plads og bidrog til at gøre landet til et let og givende bytte.

Summary

In November 1938, the German naval officer Horst von Pflugk-Harttung was arrested for espionage in Copenhagen and sentenced to 18 months imprisonment with subsequent expulsion. Pflugk-Harttung's comprehensive military espionage of foreign ships from Danish soil had been compromised by British and Danish intelligence services during summer 1938. The revelation came as a shock for the Danish government who thought that they had cooperated with a journalist with close ties to the German Embassy and the Reich Chancellery and not with a spy misusing Danish friendship and confidentiality. It was publicly known that Pflugk-Harttung had been convicted in Sweden for weapon smuggling and also that the young Pflugk-Harttung in 1919 headed a right wing militia and personally had murdered the German communist leader Karl Liebknecht. Nevertheless, Danish ministers welcomed Pflugk-Harttung in 1932 as counsellor in Danish-German diplomacy. If a new war broke out, Pflugk-Harttung – so was the Danish calculation – could help the government to repeat the German friendly diplomacy during the First World War which had spared Denmark for invasion.

The exact identity of Pflugk-Harttung's employer in Berlin, is unknown. Archives on German intelligence operations abroad during the 1930'es are scarce and so is the research literature. As an intelligence officer in Sweden, he had most probably worked for the "Lohmann network", an alliance of German industrials, officers and politicians who wanted to restore a Great Germany after the empire's defeat in 1918. In 1932, when Pflugk-Harttung entered Denmark, he seemed to have acquired a formal position under the new *Abwehr Ausland* which by the end of the 1920ies had been upgraded and empowered abroad by navy intelligence officers like Pflugk-Harttung.

As the Scandinavian governments in Berlin's analysis would probably stay neutral in a coming war, German diplomats and intelligence officers were instructed to manage that these countries served German strategic interests. In Denmark Pflugk-Harttung undertook the role as influencer infiltrating Denmark's political and military elite. Besides, he tied up with Gestapo in Hamburg and a few anticommunist Danish police officers to monitor and persecute German communist refugees. When Pflugk-Harttung's old friend, naval officer Wilhelm Canaris became head of *Abwehr* in 1935, Pflugk-Harttung also set up a naval military espionage apparatus based on pro-German recruits and positioned along Danish coasts.

In hindsight, the Danish government was naive and opened the possibilities of being exploited from Berlin. It is difficult however, to measure the exact impact of Pflugk-Harttung on Danish foreign policy makers as Danish security policy during the 1930ies basically consisted in a constant diplomatic effort to demonstrate Denmark's authentic neutrality towards Berlin. The Danish government therefore was to a large extent responsible itself for the concessions it gave to please Berlin as well as for the subsequent vulnerabilities the German-friendly policy this might have entailed. One of them was to leave still more military

room of maneuver in Danish straits to *Kriegsmarine*. Another was to reduce intelligence operations to a minimum and to bet almost everything on the neutrality diplomacy. Ceteris paribus, this reduced Denmark's insight into Germany's plans, military strength and multifaceted subversive capacities and operations.

In contrast, Berlin, thanks to Pflugk-Harttung being in Denmark, must have had substantial insight into the world visions of the Danish elite and subsequently could use this data to tailor propaganda and secret approaches in Denmark during the last half of the 1930ies. Berlin must have become confident that Danes would prefer to close their eyes for German subversion when it did not hurt Danish society itself (only refugees). Danes would also go far in letting Germany dispose of Danish soil and waters in order not to be involved in war and Danish public would accept the narrative of Germany being protector of neutral countries against so-called aggressive powers.

The fatal consequence were revealed when Germany invaded and occupied Denmark 9th April. In this move, Pflugk-Harttung played a part. Not as a military planner, neither as political strategist. But his espionage apparatus and political infiltration into the elite during several years had made Denmark an easy prey.

Litteraturliste

- Andersen, Richard: *Danmark i 30'erne*, (Gyldendal, 1977)
- Andersen, Steen: *Der er intet foruroligende for Danmark*, (Syddansk Universitetsforlag, 2020)
- Bjøl, Erling: *Set i bakspejlet* (Politikens Forlag, 1993)
- Borkenau, Frantz: *The New German Empire*, (New York, Viking Press, 1939)
- Brissaud, André: *Canaris*, (Grosset and Dunlap, 1974)
- Buchheit, Gert: *Tysk spionage under 2. verdenskrig. En abwehr-officers beretning*, 1966, (Samleren, 1970)
- Christiansen, Lars: *Hvem var Christian Jebsen?*, (Kahrius.dk, 2014)
- Christmas-Møller Vilhelm: *Obersten og kommandøren*, (Gyldendal, 1995)
- Clemmesen, Michael H.: *Sønderjyllands forsvar og Lembourns spionage*, (Syddansk Universitetsforlag, 2019)
- Gietinger, Klaus: *Eine Leiche im Landwehrkanal. Die Ermordung Rosa Luxemburgs*, (Edition Nautilus, 2018)
- Hansen, Peer Henrik: *Da Yankee'erne kom til Danmark*, (Lindhardt og Ringhof, 2008)
- Helstrup, Søren: *Truslen mod Danmark. Regeringen og de militære chefers trusselsopfattelse 1938-40*, (Museum Tusculanums Forlag, 2000)
- Henriksen, Jesper Thestrup: *Horst von Pflugk-Harttung og Danmark, 1932-1939*, upubliceret speciale (Syddansk Universitet, 2013)
- Jørgensen, A. R. *Spionage mod Danmark*, (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner, 1987)
- Jørgensen, Jesper Düring: "Der Gentlemanerpresser" – eller spindoktor i utide", *Over Stregen. Under besættelsen*, ss. 451-502, (Gyldendal, 2007)
- Kreth, Rasmus: *Pilestræde under pres*, (Gyldendal, 1998)
- Lidegaard, Bo: *En fortælling om Danmark*, (Gyldendal, 2011)
- Lidegaard, Bo: *Kampen om Danmark*, (Gyldendal, 2018)
- Lunding, Hans: *Stemplet fortroligt*, (Gyldendal, 1970)
- Madsen, Carl: *Flygtning 33*, (Stig Vendelkær, 1972)
- Mueller, Michael: *Canaris. The Life and Death of Hitler's Spymaster*, (US Navy Institute Press, 2017)
- Nørgaard, Erik: *Krigen før krigen, Wollweberorganisationen og skibssabotagerne*, (Lindhardt og Ringhof, 1986)
- Pedersen, Erland Leth *De danske varulve*, (Politikens Forlag, 2015)
- Pryser, Tore: *Tyske hemmelige tjenester i Norden. Spionsager og aktører 1930-1950*, (Cappelen, 2012)
- Rasmussen, René: "Nazismen og grænsen", (*Grænseforeningen.dk*, 2020)
- Remmele, Berndt: "Die maritime Geheimrüstung unter Kapitän z.S. Lohmann", *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, Heft 56, ss. 313-376, (1997)
- Schultz Hansen, Hans: "Tysk spionage i Sønderjylland forud for den 9. april 1940", *Sønderjysk månedsskrift*, 7, ss. 260-267, (2017)
- Singer, Kurt *Spioner blandt os. Oversat fra Duel of the North (1943)*, (Chr. Eriksens Forlag, 1946)
- Skov Kristensen, Henrik: "I hemmelig tysk tjeneste. Hvis lille kat er du, Max Pelving?", *Over Stregen. Under besættelsen*, ss. 671-706, (Gyldendal, 2007)
- Stevnsborg, Henrik: *Politiet 1938-47: bekæmpelsen af spionage, sabotage og nedbrydende virksomhed*, (C.E.C. Gads Forlag, 1992)
- Suhr, Heiko: *Lehrjahre eines Geheimdienstchefs (1905-1934)*, (Wachholts Verlag, 2020)